

**Millî Mücadelenin
Kalpgâhı:
Ankara'nın
Millî Mücadele
Merkezi Olma Süreci**

**The Heartland of
the National Struggle:
Ankara's Process of
Becoming the Center of
National Struggle**

Ali Satan

Millî Mücadelenin Kalpgâhı: Ankara'nın Millî Mücadele Merkezi Olma Süreci

*Ali Satan**

Özet

Bu makalede, Ankara şehrinin Millî Mücadele yıllarında mücadelenin idari, siyasi merkezi haline gelmesi incelenmektedir. Öncelikle merkez olabilmesi için gerekli ve Ankara'yı diğer şehirlerden farklı kılan demiryolu ve karayolları imkanları, bölgede konuşlanmış 20. Kolordunun durumu, konumu ve etkisi ele alınmaktadır. Sivas'ta oluşturulan Heyet-i Temsiliye ve Komutanlar arasında siyasi merkezin Ankara'ya taşınması hakkında yapılan görüşmeler değerlendirilmektedir. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara kararını tetikleyen gelişmeler ve Mustafa Kemal Paşa'nın bu husustaki görüşleri vurgulanmıştır. Makalede, Heyet-i Temsiliye'nin zorlu kış şartlarında Sivas'tan Ankara'ya yaptıkları yolculuğun ayrıntıları aktarılmakta ve Ankara şehrinde karşılanmaları anlatılmaktadır. Heyet-i Temsiliye, İstanbul'da toplanacak Meclis-i Mebusan'a nüfuz etmek üzere mebusların İstanbul'a Ankara'ya uğrayarak gitmesini istemiştir. Makalede Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara günleri ve burada gerçekleştirildiği toplantılara yer verilmiştir. Makalenin son kısmında ise Ankara'nın merkezleşmesi için kurumsallaşma çalışmaları ele alınmıştır. Öncelikle Ankara'nın sesini duyurmak için basın ve yayın faaliyetlerine özellikle dikkat çekilmek istenmiştir. Millî Mücadele gibi zorlu bir sürecin propagandası en az mücadelenin kendisi kadar önem arz etmektedir. Son olarak Ankara'nın güvenliğini sağlayacak istihbarat ve karşı istihbarat çalışmaları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Ankara, Siyasi Merkez, Strateji, Millî Mücadele

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, ali.satan[at]marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9637-547X

The Heartland of the National Struggle: Ankara's Process of Becoming the Center of National Struggle

Abstract

This article examines how the city of Ankara became the administrative and political center of the struggle during the years of the National Struggle. First of all, it examines the necessary conditions for it to become a center and the railroad and highway facilities that make Ankara different from other cities, the status, location, and impact of the 20th Corps in the region are discussed. Discussions between the delegation formed in Sivas, and the commanders about moving the political center to Ankara are evaluated. The developments that triggered the decision of the Delegation to Ankara and Mustafa Kemal Pasha's views on this issue are analyzed. The article details the details of the delegation's journey from Sivas to Ankara under harsh winter conditions and describes their welcome in the city of Ankara. In order to influence the Assembly of Deputies to be convened in Istanbul, the Delegation wanted the deputies to travel to Istanbul with a stop in Ankara. In the article, Mustafa Kemal Pasha's Ankara days and the events that took place there meetings are included. In the last part of the article, the centralization of Ankara's institutionalization efforts has been addressed. First of all, to make Ankara's voice heard Particular attention was drawn to press and broadcasting activities. Like the National Struggle, the propaganda for a difficult process is as important as the struggle itself. Finally, intelligence and counter-intelligence activities to ensure Ankara's security are being examined.

Keywords

Ankara, Political Center, Strategy, National Struggle

1. Bir Merkez Olarak Ankara'yı Anadolu'ya Bağlayan Yollar

1919 yılında Misak-ı Millî sınırları içinde kalan vilayetlerimizin toplam nüfusu yaklaşık 14 milyon iken o günkü Ankara Vilayetinin nüfusu 953.817, Ankara merkez nüfusu ise 27.000 kadardır.¹Ankara'nın Millî Mücadele'nin merkezi haline gelmesinde etkili olan en önemli saik demiryoluna sahip olmasıdır. İstanbul-İzmit-Eskişehir-Ankara hattı uzun yıllardır çalışmaktadır.² Ancak I. Dünya Savaşı'nın ardından 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 10. Maddesine göre Toros Tünelleri, 15. Madde ile de bütün demiryolları İtilaf devletlerince işgal edilecektir. Ayrıca ordunun terhis edilme mecburiyeti dolayısıyla demiryollarındaki görevli inşaat taburunda yer alan amele ve diğer erler de terhis edilmişlerdir. Dolayısıyla demiryollarının tamir ve bakım hizmetleri tamamen durmuştur. Teknik işlerde görevli Almanlar da aynı mütareke şartları gereği Osmanlı ülkesini terk etmeye başlamışlardır. Mütareke ile Alman ve Avusturyalı şirketlerin işlettiği Şark hattı ile Güney hattı Fransızlara, Anadolu-Bağdat Hattı ise İngilizlerin idaresine geçmiştir. Diğer şirket hatları ise savaştan önceki sahiplerine geri verilmiştir. I. Dünya Savaşı ile askerî amaçlarla kullanılmaya başlanan İstanbul-İzmit-Ankara Hattı ise savaşın bitişi ile İngilizlerin denetimine girmiştir. İşgal kuvvetlerince kontrol altına alınan hatlar ile beraber Ankara İstasyonu da dâhil, istasyonların büyük bir kısmı karakola çevrilmiştir. Savaş sürecinde bakımsız kalan ve onarımı yapılmayan hatlarda ulaşım zaten zorlukla sağlanırken, İtilaf devletlerinin denetimine giren hatlarda Anadolu içlerine işgal gücü taşınmasını engellemek için, Kuvâ-yı Milliye güçleri de bazı köprüleri havaya uçurmuştur.³

Millî Mücadele'nin başlaması ve Ankara'da yeni bir siyasi merkezin oluşması ile Ankara'yı İstanbul'a bağlayan demiryollarının yönetimine fiili olarak Ankara'da bulunan kolordu el koymuştur. 20. Kolordu Kumandanlığı, 23 Mart 1920 tarihinde yayımladığı emirde, Anadolu ve Bağdat Demiryollarının, kumpanyaların sorumluluğunda çalışmaya devam etmesi gerektiği ve herkesin görevini yapması yönünde bir emir yayımlamıştır. Mondros Mütarekesi'nin yürürlüğe girmesinden itibaren demiryolu terhis edilen askerleri, subay aileleri ve işgalden kaçan göçmen aileleri taşımakta ve yük olarak da askerî erzak, iye ve mühimmattan başka bir şey taşınmamaktadır.⁴ Millî Mücadele

¹ Tefvik Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, İstanbul 1971, s.15-18.

² T. Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, s.80.

³ İhsan Seddar Kaynar, *Engürü'den Ankara'ya 1892-1960*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi, İstanbul 2016, s.95 Ancak İngilizler, İstanbul'un işgalinden 7 gün sonra, 23 Mart 1920 tarihinde Arifiye - Haydarpaşa dışında kalan bütün hatlardan çekilmişler. Taşınmak için 3 tren düzenlemişler, Eskişehir'den 13 lokomotif ve 250'den fazla vagonu da götürmüşlerdir.

⁴ Mütareke gereği terhis edilen 6.Ordu askerlerinin 18 Şubat-5 Mart 1919 tarihleri arasında taşınması için İngilizler 2136 Osmanlı lirası veya 12.816 liralık evrak-ı nakdiye istediler. Oysa o güne kadar aynı zaman, adet ve mesafe için 2200 evrak-ı nakdiye ödenmişti. Osmanlı Devleti demiryolu imtiyazı verdiği şirketlerle yapmış olduğu mukavelelerde savaş şartlarında ve devlet mallarının taşınmasında birtakım indirimler ve ödeme kolaylıkları sağlanmıştı. İşgal kuvvetleri bu antlaşmaları göz ardı edip yeni şartlar dayattılar. Hatta işgal ettikleri Anadolu demiryollarında taşımacılığın devam edebilmesi için kendilerine 2000 Mısır altını veya ona eş Osmanlı altını avans istediler. İngilizler, taşıma ücretlerine de 15 Ocak-15 Nisan 1920 tarihleri arasında %50, 16-30 Nisan 1920 tarihlerinde %400 zam yapmışlardı. Bk. Mehmet Özdemir, *Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Başlangıç Dönemlerinde Türk Demiryolları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.78-80.

Dönemi'nde de askerî taşımacılık öne çıkmış ve askerî taşımacılığı engelleyebilecek ticari taşımacılığa izin verilmemiştir. Kaynar'ın tespitlerine göre;

“Ankara’dan Kayseri-Sivas yönünde bir demiryolu yapılması için imtiyaz, 1892 tarihli bir fermanla Anadolu Şirketine verilmişti. Ancak Bağdat demiryolu Konya-Adana-Halep üzerinden gidecek olması bu hattın yapımını belirsiz tarihe erteledi. I. Dünya Savaşı sırasında Ankara-Musaköy hattı inşaatına, mülga Hicaz ve Askeri Demiryolları İdaresi tarafından 29 Ocak 1915’te başlanılmıştır. I. Dünya Savaşı içerisinde askerî gerekçelerle inşasına başlanmış, ancak sadece Ankara ile Yahşihan arasında 84 km olarak dekovil hattı yapılmıştır. 26 Mart 1919 tarihinde Askeri Demiryolları İdaresi kaldırıldıktan sonra, Ankara-Yahşihan Hattı Nafia Vekâletine devredilmiştir. Nafia Vekâleti inşaata devam ederek Ankara’dan itibaren 125. km’ye kadar toprağı hazırlamıştır.

Ankara’dan 72 km mesafede Irmak istasyonuna kadar olan 0,60 metrelik dekovil hattı, Millî Mücadele sırasında Yahşihan’a kadar 14 km daha uzatılmıştır. Ancak o dönemde köprü ve tüneller yapılmadığı için, buralardan varyantla geçilerek hat işletilecektir.”⁵

1.1. Ankara'nın Karayolları ya da Şosesi

Demiryolunun yanı sıra Ankara Vilayetinde 1891 yılına kadar yapımı tamamlanan ve araba geçişine uygun hale getirilen yolların toplam uzunluğu 1.337 km’dir ve bu yolların üzerine irili ufaklı toplam 1.494 köprü yapılmıştır. 1892 yılı içinde toplam 39,5 kilometre şose ve 33 kilometre toprak yol yapılmıştır.⁶

Yol Adı	Uzunluk (km)
Beypazarı-Koyunağılı-Mihaliççık-Sarıköy İstasyonları	81
Sivrihisar-Sarıköy İstasyonları	41
Çubukabad-Ankara	20
Kırşehir-Ankara	191
Kayseri-Kırşehir	121
İskilip-Çorum	60
Kalecik-Ahmed Paşa Çiftliği	25
Ankara-Yabanabad-Kastamonu sınırı	90

⁵ İ. S. Kaynar, *Engürü'den Ankara'ya 1892-1960*, s.95-97. Kurmay Albay Behiç Bey [Erkin], Vasfi Bey'in yerine 16 Temmuz 1920'de Anadolu Şimendifer Kumpanyası Müdürü olarak atandı. Daha sonra unvanı “Anadolu Demiryolu Müdürü Umumisi” oldu ve 19 Temmuz 1920'de Büyük Millet Meclisi İcra Vekiller Heyeti, şimendifer idaresinin gelir ve giderlerinin ekli bütçe olarak Hükümet bütçesine sokulmasına, mevcut bina ve makinelerin hazine adına el konulmasına karar verdi. Gayrimüslimlerin tamamen işten el çektirilmesi süreci Temmuz 1921'de başlamış ve 7 Ağustos 1921'den itibaren Konya'daki gayrimüslim çalışanların 20 Ağustos 1921'ye kadar ilişkilerini kesmeleri istenmişti. Eskişehir'de bulunan Umumi Müdürlük, şehrin işgal edilmesi ile Temmuz 1921'de Ankara'ya aktarılmıştır. Behiç Bey 3 Aralık 1921'de ikinci defa umum müdür olunca, müdürlüğü 1922'de Ankara'dan Konya'ya taşımıştır. İtilaf devletlerinin İstanbul'dan tahliye edilmesi ile müdürlük Haydarpaşa'ya gelmiştir. Millî Mücadele Dönemi'nde Umum Müdürlük; sırasıyla Eskişehir, Ankara, Konya ve İstanbul arasında yer değiştirmiştir.

⁶ DH. İD 80/4-6 21 Teşrinisani 1329 // 4 Aralık 1914 Zikreden İ. S. Kaynar, *Engürü'den Ankara'ya 1892-1960*, s.127-128.

1919-20 yıllarında Anadolu'daki 5 önemli ana karayolu dışında 8 önemli karayolu güzergahlarından biri İzmit-Adapazarı-Bolu-Ankara-Sivas karayoludur.⁷ Dolayısıyla Millî Mücadele'nin başında Ankara hem kara hem de demiryolunun olduğu, Anadolu'nun ortasında ulaşılabilir bir merkez konumunda idi.

2. 20. Kolordunun Durumu, Konumu ve Etkisi

Mondros Mütarekesi'nin beşinci maddesi ordunun terhisini düzenliyordu. Osmanlı Harbiye Nezareti, kuruluş, konuş, er ve subay kadrosu ile silah ve cephane miktarı üzerinde çalışmaya başlamış ve 2 Ocak 1919 tarihinde Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi tarafından İtilaf devletlerine sunulan yazı ile Osmanlı ordusu 9 kolordu ve 20 tümen halinde yeniden teşkilatlandırılmıştır.⁸ Meclis-i Vükela kararı ile Osmanlı ülkesi 9 kolordu mıntikasını kapsayan 3 ordu müfettişliğine ayrılmıştır. Daha önce Ankara'ya intikal eden 20. Kolordu Karargâhı Ankara'da olmak üzere 23. ve 24. Tümen olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ordu müfettişi ve kolordu kumandanlarının askerî görevleri dışında iç olaylar hakkında mülki erkâna emir verme yetki ve salahiyetleri vardı. Bu karara göre Osmanlı Ordusu'nda küçültmeye gidilirken Yıldırım Orduları Grubu'ndan 7.Orduya bağlı bulunan 20. Kolordu Adana, Konya üzerinden Ankara'ya intikal ettirilmişti.

Osmanlı Genelkurmayının verdiği yetkiye göre 20. Kolordu'nun yetki ve sorumluluk alanı; Ankara, Kastamonu, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Konya, Isparta ve Burdur bölgelerini kapsıyordu. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın 27 Nisan 1919'da Harbiye Nezaretine gönderdiği belgeye göre 20.Kolordu'nun mevcudu şöyle idi: "Kolordu karargâh ve bağlı bulunan kıtaların mevcudu 82 zabıt, 71 tüfek ile süvari neferi, 33 tüfekli makineli tüfek neferi, 58 tüfekli istihkam eri, 37 tüfekli nakliye eri, 36 tüfekli topçu eri, 31 tüfekli telgraf neferi, 143 tüfekli karargâh neferi, 59 tüfekli hizmet kıtaatı, 8 tüfekli sanayi takım neferi, 480 hayvan. 24. Fırka 126 zabıt 586 tüfekli piyade neferi, 135 tüfekli makineli tüfek eri, 221 tüfekli topçu neferi, 521 hayvan".⁹

Damat Ferit Paşa Hükûmeti 28 Ağustos 1919'da emirlere uymadığı gerekçesiyle Ali Fuat Paşa'yı 20.Kolordu Kumandanlığı görevinden almıştır. Ali Fuat Paşa'ya göre Harbiye Nezaretini bu kararına, kendisinin Eskişehir'e gönderdiği tabur yol açmıştır. Demiryollarının birleştiği nokta olan Eskişehir'e hâkimiyet önemlidir. Nitekim şehrin bu öneminden dolayı Mütarekenin hemen akabinde (Ocak 1919), 520 mevcutlu bir İngiliz birliği Eskişehir İstasyonu çevresine yerleştirilmiştir. Bu sebeple, Fuat Paşa'nın gönderdiği tabur İngilizleri çok rahatsız etmiş, General Milne¹⁰ Hükûmete baskı yaparak

⁷ T. Çavdar, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, s.82-83.

⁸ Şenol Çöklü, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Asker Alma (Ahz-ı Asker) Usulleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s.111.

⁹ Ahmet Altıntaş, "20. Kolordu'nun Millî Mücadele'de Faaliyetleri", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler*, I, hzl. Erdem Ünlen-H. Aytuğ Tokur, Ankara 2021, s.7.

¹⁰ General Milne (1866-1948) İngiltere ordusunda komutan olup Mondros Mütarekesinden sonra Boğazlar'dan Hazar'a kadar olan bölgedeki tüm İngiliz birliklerinin komutanı idi. Ayrıca Mondros Mütarekesi'nin hükümlerinin Türkiye'ye dayatılması göreviyle Trans Kafkasya'da asayişin sağlanması

taburun çekilmesini istemiştir. Baskılara dayanamayan Hükûmet, taburun geri alınmasını istemişse de Ali Fuat Paşa 27 Ağustos'ta, İngilizler cephaneliğe el koymak üzere iken Türk birliğinin çekilmesinin halk üzerinde kötü tesir yapacağı cevabını vererek emre karşı gelmiştir. Bunun üzerine 28 ağustosta da Harbiye Nezareti Ali Fuat Paşa'yı görevden almış, kumandayı Ahmet Hulusi Paşa'ya terk etmesi istenmiştir. Ancak Ali Fuat Paşa bu emre de uymamıştır. Ahmet Hulusi Paşa'nın da görevi kabul etmemesi üzerine Ali Fuat Paşa vekâleten 20. Kolordu Kumandanlığına devam etmiştir. Nezaret bu defa Kiraz Hamdi Paşa'yı asaleten Fuat Paşa'nın yerine tayin etmiştir ancak Beylikköprü mevkiindeki demiryolu köprüsü tahrip edilmek suretiyle onun da Ankara'ya ulaşması engellenmiştir. Harbiye Nezareti bunun üzerine 20. Kolordunun konuşlanma yerini Eskişehir olarak belirlemiş fakat bu defa da kolordu mensupları bu talimata uymamıştır.

4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi delegeleri Fuat Paşa'nın vaziyetindeki bu karmaşayı gidermek amacıyla 9 Eylül'de onu "Garbi Anadolu Umum Kuvva-yı Milliye Kumandanlığı" ile görevlendirmiştir. Bu arada İstanbul Hükûmeti tarafından merkeze çağrılan Fuad Paşa, sağlık raporunu gerekçe göstererek Ankara'dan ayrılmamıştır. 1 Ekim 1919'da Damat Ferit Paşa'nın istifası ile yerine vatansever Ali Rıza Paşa'nın Hükûmet kurması ile Ankara-İstanbul arasında yeni ilişkiler kurulmuştur. Bu çerçevede İstanbul Hükûmetini temsilen Salih Paşa ile Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa ve diğer üyelerin Amasya'da 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde bir araya gelip ileriye yönelik mutabakata varmaları, Millî Mücadele adına önemli sonuçlar doğurmuştur. 7 Ekim'de Heyeti Temsiliye ile Hükûmet arasında mutabakatın sağlandığı ile ilgili tamim ülke genelinde yayımlanmıştır. 8 Ekim'de 20. Kolordunun Eskişehir'e nakli ile ilgili karar da kaldırılmış, ancak Ali Fuat Paşa'nın durumu netleştirilememiştir. Fuat Paşa'nın müracaatı üzerine Harbiye Nezareti onun kolordu kumandanlığından izinli sayıldığını bildirmiştir. 13 Aralık tarihinde Ali Fuat Paşa'nın rızası ile 24. Tümen Kumandanı Yarbay Mahmud Bey 20. Kolorduyu vekâleten devralmış, Fuat Paşa "Garbi Anadolu Umum Kuvva-yı Milliye Kumandanı" gayriresmî sıfatını kullanmaya devam etmiştir.¹¹

3. Millî Mücadele'de Ankara'nın Merkez Seçilişi

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bir yandan direniş için örgütlenirken diğer yandan Kanun-ı Esasi'nin seçimle ilgili maddesinin uygulanmasını ve Mebûsan Meclisinin açılıp Hükûmetleri denetlemesini talep etmişlerdir. Nitekim Sivas Kongresi'nin almış olduğu kararlar arasında (Madde 8) "...Milletin içinde bulunduğu hâl-i zucret (sıkıntı) ve endişeden kurtulmak çarelerine bizzat tevessüle hacet kalmadan Hükûmet-i merkeziyemizin Meclis-i Millî'yi hemen bilaifâte-i an (zaman kaybetmeksizin) toplaması ve bu suretle mukadderatı-ı millet ve memleket hakkında ittihaz eyleyeceği bilcümle mukarreratı Meclis-i Millî'nin murâkabesine arz etmesi mecburidir."¹² maddesi

görevleri de kendisine verilmiştir. Bk. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/general-milne-george-francis-milne-1866-1948/>

¹¹ A. F. Cebesoy, *Millî Mücadele Hâtıraları* 1, 264. Ayfer Özçelik, "Ali Fuat Cebesoy", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-fuat-cebesoy-1882-1968/> (Erişim:01.09.2022).

¹² *Sivas Kongreleri Belgeleri*, Haz. Prof. Dr Recep Toparlı, Sivas Vilayet Kitaplığı, Sivas 2015, s.13-20.

bulunmaktaydı. Bundan sonraki süreçte Meclis'i açmayan ve Anadolu'da başlayan millî hareketi önlemeye çalışan Damat Ferit Hükûmetinin istifa etmesi için İstanbul'a baskı yapılmaya başlanmıştır. Önce 10 Eylül 1919'da Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Heyet-i Merkeziyesi milletin güvenine layık yeni bir kabine kurulmasını Padişah'tan istemiş,¹³ 11 Eylül 1919'da Sivas Kongresi yayımladığı bildiri Meclis'i toplamayan Damat Ferit Hükûmetinin istifa etmesi gerektiğini duyurmuştur. Ancak Damat Ferit Paşa Hükûmeti hem Sivas Kongresi'nin hem de kumandanların çektikleri telgrafların Padişah'a ulaşmasını engelleyince Sivas Kongresi bütün kumandanlara bildiri göndererek İstanbul ile irtibatlarını kesmelerini istemiştir. Bunun üzerine pek çok kumandanlıktan Padişah'a çekilen telgraflarda "meşru bir Hükûmet işbaşına gelinceye kadar mevcut Hükûmet ile ilişkilerin" kesildiği bildirilmiştir. Ayrıca yabancı temsilciliklere de Damat Ferit'in meşru bir Hükûmeti temsil etmediği ifade edilmiştir. Böylece Sivas Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'ye hareket alanı açılmıştır. Meşru Hükûmet kuruluncaya kadar yazışmaların Heyet-i Temsiliye ile yapılması tüm resmî birimlere bildirilmiştir.¹⁴

Bu baskılar sonunda Damat Ferit Paşa Hükûmeti 1 Ekim 1919'da istifa etmiştir. Böylece, vatanın hemen her yerinde kurulmuş ve birer "çoban ateşi"ne benzetilen millî direniş örgütlerinin, istiklâl ve hürriyet yolunda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi çatısı altındaki birlik ve beraberliğinin artık "İstanbul'da Hükûmet düşürebilme" gücüne ulaştığı görülmüştür. Artık Millî Mücadele yeni bir safhaya girmiştir. Padişah'ın görevlendirdiği Ali Rıza Paşa 2 Ekim 1919'da yeni Hükûmeti kurmuş,¹⁵ ardından Hükûmet İstanbul'da 7 Ekim 1919'da yayımladığı bildiri seçimlerin yapılacağını, millî iradenin Meclis'te tecelli edeceğini ilan etmiştir. Ali Rıza Paşa Hükûmetinde Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına bulunacaktır. Böylece Anadolu ile İstanbul arasında uzlaşma ve hatta iş birliği sağlanmıştır. Ali Rıza Paşa Hükûmeti, Heyet-i Temsiliye ile bir mutabakat zemini bulmak ve aynı zamanda Hükûmet otoritesini de kabul ettirmek için Bahriye Nazırı Salih Paşa (Salih Hulusi Kezrak) başkanlığında bir heyeti Anadolu'ya göndermiştir. İstanbul Hükûmeti ile Heyet-i Temsiliye'nin ilk defa karşı karşıya gelip memleket meselelerini müzakere ettiği Amasya Mülakatı'nda genel seçimlerin yapılması hususunda mutabakat sağlanmıştır. İstanbul Hükûmeti, Heyet-i Temsiliye'nin seçimlere müdahale etmemesini istemiş, Mustafa Kemal Paşa ise Meclis'in Anadolu'da toplanmasını gündeme getirmiştir. Ancak Meclis'in başkentte toplanmasının daha doğru olacağı görüşü İstanbul'da daha ağır basmıştır.¹⁶

¹³ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s.96.

¹⁴ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s.98-100.

¹⁵ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, 142. Ali Rıza Paşa Hükûmetinin kuruluşu ve icraatının ayrıntıları için Bk. Sina Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele Son Meşrutiyet (1919-1920)*, II, İstanbul 1992, s.9-38.

¹⁶ Amasya Mülakatı ve kararları hakkında Bk. Şerafettin Zeyrek, "Amasya Mülakatı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.14, Mart 1989, s.467-477.

Sonuçları itibarıyla Amasya Mülakatının en önemli maddesi genel seçimlerin yapılması ve Meclis-i Mebûsanın açılması kararıdır. Bu karar, Anadolu'daki millî hareketin ve Mustafa Kemal Paşa'nın fevkalade başarısı olmuştur. 1919 yılı aralık ayında yapılan seçimlerde Müdafaa-i Hukuk yanlısı çok sayıda mebus seçilecek ve inisiyatif süreç içinde İstanbul'dan Ankara'ya geçecektir.¹⁷

4. Sivas'ta Komutanlarla Gizli Toplantı ve Ankara'ya Taşınma Fikri

Amasya'dan Sivas'a dönen Heyet-i Temsiliye, 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında Kolordu Kumandanları ile bir dizi gizli toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda Meclis-i Mebûsanın toplanma yeri, meclisin toplanmasından sonra Heyet-i Temsiliye'nin ve millî teşkilatın alacağı şekil ve çalışma yöntemi ile Paris Barış Konferansı'nın ülke için olumlu veya olumsuz bir karar vermesi halinde tutulacak yolun belirlenmesi tartışılmıştır. 12-13 gün devam eden uzun müzakereler sonunda; Millî Meclisin İstanbul'da toplanması, Meclis'in İstanbul'da toplandıktan sonra mebusların emniyet ve serbestiyet içinde yasama görevlerini yaptıklarını açıklayacakları güne kadar Heyet-i Temsiliye'nin şimdilik İstanbul dışında kalarak görevine devam etmesi kararları alınmıştır.¹⁸

Aynı günlerde Heyet-i Temsiliye'nin merkezinin Sivas'tan Ankara'ya taşınması fikri gündemdedir. Mustafa Kemal Paşa gelişmeleri şöyle anlatmaktadır:

“Efendiler, Meclis-i Mebûsanın İstanbul'da toplanmasına mâni olamamak zarureti üzerine, İstanbul'da içtima edecek Meclis'te, “vatanın tamamisini, devletin ve milletin istiklâlîni, güven teminden ibaret olan gayeyi muhafaza ve müdafaa için müttelik ve azimkâr bir grup vücuda getirmeği” yegâne çare mütalaa ettik. Bunun temini için, malûmunuz olduğu veçhile, 18 Teşrinisani 1919 tarihli talimat ve tamimde, mebusların muayyen mahallerde grup grup içtima ederek, müdavele-i efkâr edecekleri mühim noktalardan biri olarak bu meseleyi kaydetmiştik.

Aynı tarihte düşündük ki, bu grubun teşkilini temin için her livadan birer mebusu Eskişehir'e davet edelim. Eskişehir üzerinden şimendiferle İstanbul'a gidecek mebusları da davet edeceğimiz mebuslarla birleştirelim ve bizzat, Eskişehir'e giderek, umumi bir içtima yaparak, esaslı bir surette müdavele-i efkâr edelim. Bu meyanda, İstanbul'da, Mebûsanın emniyetine müteallik tedabiri de mevzubahs etmek istiyorduk. Fakat, bundan sonra *vereceğim* izahatla, aynı içtimayı, Ankara'da kalarak yapmayı tercih ettik. Daha bir ay kadar Sivas'ta kaldıktan sonra nihayet Ankara'ya hareket ettik.”¹⁹

¹⁷ Geniş bilgi için Bk. Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebûsan Seçimleri*, Ankara 2014.

¹⁸ Osman Akandere-Yaşar Semiz-Hasan Ali Polat, *Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Konya 2019, s.131. Bu toplantı zaıbtları da yayımlanmıştır. Bk. “Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Kumandanlar arasında Gizli Görüşmeler” (Yay.Haz. Hayri Mutluçağ), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XI-XII, s.69-70-71-72, (Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül) 1973.

¹⁹ Atatürk, *Nutuk-Söylev*, I, s. 443.

Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya taşınması fikrinin eski olduğunu, hatta bazı kumandanların bunu istemediğini de belirtmektedir. Bu görüşlere karşı Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya gitme kararlarını şöyle savunmuştur:²⁰

“Binâenaleyh, usûl ve kaide şudur ki, vaziyet-i umumiye idare ve sevk mesuliyetini deruhte edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Yeter ki, bu takarrüp, vaziyet-i umumiye nazardan mehur bırakacak derecede olmasın! Ankara bu şeraiti cami bir nokta idi. Her halde cephelerle iştilal edeceğimiz diye Balıkesir'e, Nazilli'ye veyahut Karahisar'a gitmiyorduk. Fakat cephelere ve İstanbul'a şimendiferle merbut ve vaziyet-i umumiye idare nokta-i nazarından Sivas'tan asla farkı olmayan Ankara'ya gelecektik. Meclis-i Mebûsanın İstanbul'da toplanması zaruri görüldükten sonra, ise, Ankara'ya gelmek ne derece lüzumlu ve faydalı mütalaa edilmek lâzım geldiğini izaha lüzum görmem.”

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gidişi çeşitli imkânsızlıklar dolayısıyla ertelenmiştir.²¹ Bu arada ülkede genel seçimler yapılmış ve İstanbul'da Meclis-i Mebûsanın açılma hazırlıkları başlamıştır. Erzurum Mebusu seçilen Mustafa Kemal Paşa, yaptığı istişareler sonunda alınan kararlar doğrultusunda İstanbul'a gitmemiştir. Ancak müdafaa-i hukukçu mebuslar ile konuşarak Meclis'te Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulması için yeni seçilen mebuslar ile fikir alışverişinde bulunmanın faydalı olacağı düşüncesiyle mebusların İstanbul'a gitmeden Ankara'ya gelmelerini istemiştir.

Heyet-i Temsiliye, Ankara'ya hareket etmeden önce takip edilecek güzergâhın Ali Fuat Paşa tarafından tespit ve tetkik edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 11 Aralık 1919 günü Sivas'tan Ankara'ya dönen Ali Fuat Paşa bu güzergâh üzerinde tedbirler alınmasını sağlamış ve 11 Aralık gecesi Hacibektaş'ta Hacibektaş Dergâhı Şeyhi Cemalettin Efendi'nin misafiri olmuştur. Alevi Türkler üzerinde büyük nüfuzu bulunan Şeyh Cemalettin Efendi, millî hareketi destekleme hususunda söz vermiştir.²² Heyet-i Temsiliye, 18 Aralık 1919 tarihinde Sivas'tan Ankara'ya doğru yola çıkmıştır.²³ Umudun, ümidin, millî heyecan ve kararlılığın taşındığı bu yolculukta Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin diğer üyeleri olan Hüseyin Rauf (Orbay),

²⁰ Atatürk, *Nutuk-Söylev*, I, s. 448.

²¹ Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan Ankara'ya gidişini en ayrıntılı anlatan kişi eski valilerden Mazhar Müfit Kansu'dur. O son paraları ile yol için 20 yumurta, bir okka peynir ve on ekmek alır ve nakitleri biter. Yola çıkmak için Osmanlı Bankası Sivas şubesi direktörü çocukluk arkadaşı Mösyö Oskar Şmit'ten 1000 Osmanlı lirası borç alarak yolculuk masrafları karşılandı. Mazhar Müfit, bankaya eski Bitlis valisi olarak bir senet imzaladı ve Yüzbaşı Bedri bey de tüccardan diye kefil oldu. Bk. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II Ankara, s.487.

²² A. F. Cebesoy, *Millî Mücadele Hâtıraları*, s.263.

²³ “Yola çıkmadan önce ciddi hazırlıklar yapıldı. Doktor Refik Bey (Saydam) ecza sandıklarını hazırladı, Hayati Bey, dosyaları, evrakı tanzim ediyor, Cevat Abbas Bey otomobillere bakıyor, Yaver Muzaffer Bey, Paşa'nın yol hakkındaki emirlerini tebliğ ediyor, Hüsrev Bey de hareket saatlerini, mola yerlerini, saatte kat edebilecekleri kilometreleri hesap ile geceleri nerelerde kalabileceklerini, yol boyunca geçilecek köylere varıncaya kadar varış ve ayrılış dakikalarını tespit edip program yapıyordu.” M.M. Kansu, II, s. 486.

Mazhar Müfit (Kansu), Hakkı Behiç (Bayıç), Şeyh Fevzi Efendi, Büyükelçi Ahmet Rüstem, Hüsrev (Gerede), Dr. Refik (Saydam), Başyaver Cevat Abbas (Gürer) yaverler Muzaffer (Kılıç) ve Bedri ve birkaç kişi daha bulunmaktadır.

Sivas'ta yayımlanan *İrade-i Milliye* 22 Aralık 1919 tarihli nüshasında Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan ayrılışını şöyle haberleştirmiştir:

“Memleketimizin saygı ve samimiyet dolu sinesinde umumî kongrelerini akdettikten ve dört ay kadar çalıştıktan sonra yer değiştiriyor. Millî ve meşru bir inkılap ile tarihimize yeni bir şeref sayfası açan millî cereyan ilk feyzini Sivas'a saçtı ve ilk başarısını Sivas'ta kazandı. Sivas'ta parlayan millî ışık yavaş yavaş vatanın her köşesini aydınlatmaya başladı. Her tarafta millî ideal duygusu uyandı. Bugün Sivas, tarihimizde pek mühim yer tutmuş ve bu ad gerçekten pek ulvi hatıralarla milletin ruhunda yerleşmiştir. Millî cereyan, memleketimizde öyle vakarlı ve temkinli bir feyiz ile inkişaf etmiştir ki, bunu tarihimizde kaydolunan inkılapların hiç birisiyle mukayese etmek doğru değildir.

Muhterem Heyet-i Temsiliyeyi, millî birliğin kahramanlarını candan selamlarız. Memleketimizin sinesinde kendileri için daimî bir sevginin yaşayacağını ifade ile yeni muhitlerinde muvaffakiyetler dileriz.”²⁴

5. Sivas'tan Ankara'ya Saatte 25 km

18 Aralık 1919'da sabah 8.30'da üç otomobil²⁵ ile 13 kişi olarak yola çıkan heyeti Sivas'ta kalabalık bir halk topluluğu yolcu etmiştir.²⁶ Mustafa Kemal Paşa şehirden ayrılırken Sivas Valisi Reşit Paşa'ya çektiği telde, gösterdiği konukseverliğe ve yardımlara teşekkür etmiştir.²⁷

Heyet, saatte 25 km hız yapabilen otomobillerle akşam 5 civarında Şarkışla'ya ulaşmıştır. Kaymakam ve mal müdürlerinin evlerinde kalan heyet, sabah 8.30'da Kayseri'ye doğru yola çıkmış, otomobiller yolda birkaç defa arıza yapmıştır.²⁸ Buna rağmen 19 Aralık

²⁴ Naşit Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1973, s. 153-154.

²⁵ Otomobillerin yedek lastikleri ve benzine ihtiyaç vardı. Sivas Amerikan mektebinden iki çift iç lastik ve altı teneke benzin tedarik edildi. Okul müdiresi bütün ısrarlara rağmen para almadı. Bk. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, s. 484.

²⁶ “18 Kanun-ı Evvel 1335 yani 18 Aralık 1919 Perşembe sabah saat dokuz. Karargâh olan Mekteb-i Sultani önünden hareket ettik. Mektebin önünde binlerce halk toplanmıştı; birçok zevat da at ile araba ile bizi birkaç saat takip ve teşyi ettiler. Karlar içinde, Sivaslıların candan tezahürleri arasında üç otomobille yola revan olduk. Hava çok soğuk, yerler karla mestur (örtülü) ve bir taraftan da kar yağmakta idi. Otomobiller açık olduğundan tabii kar içinde gidiyorduk. Saatte yirmi yirmi beş km süratle yola devama başladık.” M.M. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, s. 488.

²⁷ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 282.

²⁸ Üç otomobilin en önde gidene Mazhar Müfit Beylerinkiydi. Üç defa iç lastiği patlayınca geride kaldılar. İki yedek lastik vardı. Üçüncüde lastiğin içine paçavralar doldurup yola devam ettiler. Ancak yağın kar dolayısıyla yolu kaybedip bir kar yığınına saplandılar ve çıkartamadılar. Hava kararmaya başladı. Yerlerinde bekleyip, karpit lambalarını yakarak yerlerini belli etmeye çalıştılar. Kurt saldırısına karşı da makinalı tüfeği hazır ettiler. Mustafa Kemal paşa Kayseri'ye ulaşmış ve misafir edileceği İmamzade Raşit Ağa'nın evine misafir olmuştu. Ancak Mustafa Kemal, “arkadaşlarım gelmeden sofraya oturmam” demiş ve bir kamyon ile bir miktar jandarma ile yolda kalan otomobil arandı ve heyet üyeleri donacak halde bulundu. Otomobil kamyonu bağlanarak kurtarıldı. İmamzade Raşit'in evine gelindiğinde gece yarısına

gecesi Kayseri'ye varılmıştır. Kayserililer kışın şiddetine rağmen Heyet-i Temsiliye'yi bir buçuk saatlik yoldan karşılamışlar ve gece de fener alayı ile kutlama yapmışlardır. Yediden yetmişe kadar tüm halk, silahlı milisler, hatta Rum ve Ermeni ileri gelenleri ile okulların karşılamaya katılmaları, heyeti oldukça memnun etmiş, Karadağ ve Washington Elçiliği yapan Ahmet Rüstem Bey ağlayacak kadar etkilenip duygulandığını ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet ertesi gün, 20 Aralık'ta da Kayseri'de kalıp dinlenmiştir. Heyet-i Temsiliye, Kayseri'de kaldıkları gün Hükûmet konağını, asker alma dairesini, belediye ve ticaret odasını, heyet-i merkezîyeyi, meşhur yazar Ahmet Rasim Bey'in oğlu Mazlum Bey'in başkanı olduğu İhtiyat Zabitan Cemiyeti'ni, Turan ve Sultani okullarını, Rum okullarını, Ulu Cami'deki hocaları, ünlü kütüphaneyi ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa Rum ve Ermeni okullarında da konuşmalar yapmıştır.²⁹

Heyet-i Temsiliye, gördükleri hüsnü kabulden dolayı Kayseri'den ayrılmadan önce bir bildiri yayımlamıştır:

“Anadolu'nun iktisadi hayatında ebedî yüksek bir mevki olan Kayseri'nin, Heyet-i Temsiliye'ye açtığı samimî ve kardeşlik kucağı o kadar okşayıcı idi ki, muhterem Kayserililere açık bir dille teşekkürlerimizi söylemeyi lüzumlu gördük. Kadın, erkek ve çocuk bütün vatandaşların umumî bir coşkunkluk ve heyecan ile gösterdiği sevgi ve samimiyet, Heyet-i Temsiliye'yi teşkil eden naçiz insanların şahısları bakımından değil, asıl müteveccih olduğu mukaddes birlik gayesinde istisnasız her kalbin birleşmiş, her kuvvet ve şahsiyetin anlaşmış ve bağlanmış bulunması cihetiyle pek kıymetlidir ve pek ulvi mahiyettedir. Heyet, etrafındaki her çehreden ve her Türk'ten taşan sevgi ve samimiyette hayatını adadığı millî emellere bağlanışı gördü ve memleketin biricik kurtuluş umudu olan bu birlik devam ettikçe gönüllerimiz geleceğe ait ümitlerle doludur. Anadolu'nun heyecanlı kalbine, bu seyahatimizin ilk uğrağı olan Kayseri'de temas ettik; bu temasın hatırasını ömrümüz oldukça saklayacağız.

Seyahatimize devam ederken, arkamızda Anadolu'nun vatanperver heyecanını nefsinde en güzel temsil ve tecelli ettirmiş kuvvetli, zeki, muktedir ve samimî bir faaliyet merkezinin olduğunu daima düşünerek iftihar edeceğiz.”³⁰

21 Aralık 1919 Pazar sabahı saat 9.10'da Kayseri'den hareket eden heyet, saat birde Himmet Dede Köyü'nde mola vermiştir.³¹ Yağmur başladığından yollar çamur olmuş,

bir saat vardı. Herkes geldikten sonra sofraya oturuldu. M.M. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, s. 492.

²⁹ Hüsrev Gerede'nin *Anıları Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, Haz. Sami Önal, İstanbul 2002, s. 147-152.

³⁰ N. Uluğ, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, s. 155.

³¹ Hareket saati 9 olmasına rağmen 10 dakikalık gecikmeyi hareket müdürünü sinirlendirmişti. Himmetdede köyündeki mola 15 dakika iken zaman kaybını telafi için 5 dakika ile sınırlandırdı. Öğle yemeği otomobillerde yenecekti. Kayserililerin yolluk olarak verdiği börekler, sucuklar, pastirmalar ve piliçler mola sırasında paylaşıldı. Kansu II, s.492-493.

otomobillerin sürati iyice düştüğünden dolayı da kararlaştırılan saatten 2-3 saat sonra Mucur'a ulaşılabilmiştir. Doğruca Hükûmet konağına giden Heyeti Kaymakam Cevat Bey karşılaşmıştır. Heyetin Mucur'a gelmeden Yenice Çiftliğinden doğruca Hacıbektaş'a gideceği zannedildiğinden Mucur'da herhangi bir hazırlık yapılmamıştır. Gece Hükûmet konağına Mucur eşrafı davet edilerek görüşmeler yapılmış, Mustafa Kemal Paşa Hükûmet konağında kalırken heyetteki diğer yolcular evlere taksim olunmuştur.

22 Aralık 1919 Pazartesi sabahı Hükûmet konağında toplanan Heyet, Hacıbektaş'a gitmek için iki otomobille hareket etmiştir. Yenice Çiftliğine gelindiğinde öğlen olmuştur. Salih Niyazi Baba bir saat sonra gelmiş, ardından sofralar açılarak kahveler içilmiştir. Hacıbektaş'a gitmek için otomobillere yeniden binilirken Salih Baba da Rauf ve Mazhar Müfit Beylerin otomobiline alınmıştır. Hacıbektaş'ta Çelebi Efendi'nin sarayı denilen binaya gelmiş, karşılanan Heyet kabul odasına alınmıştır. Az sonra gelen Çelebi Cemalettin Efendi Heyet-i Temsiliye üyeleri ile tek tek tanışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, içinde bulunulan durum, yürütülmekte olan mücadele ve yapılmak istenen işler hakkında malumat vererek Çelebi'nin desteğini almıştır. O gece Hacıbektaş'ta kalan Heyet ertesi gün Salih Niyazi Baba'nın öğle yemeği davetine katılmış, Kırklar Meydanı ve Camii ile Balım Sultan Türbesi ziyaret edilerek iyi izlenimlerle Hacıbektaş'tan ayrılıp Mucur'a dönmüştür. 24 Aralık 1919 Çarşamba sabahı Mucur'dan Kırşehir'e doğru hareket edildiğinde hava sisli, nemli ve ara sıra yağmur yağmaktadır. Kırşehir'in girişinde Heyet kurbanlar kesilerek karşılanmış, okullar ve halk da karşılamaya katılmıştır. Gençlik Derneği'nde Heyet'e çay verilmiş, gece öğrenciler tarafından fener alayı düzenlenmiştir. Okul Müdürü bir konuşma yaparken halk da Heyet-i Temsiliye'ye büyük bir sevgi göstermiştir. Bu millî heyecan heyeti oldukça memnun etmiştir.³²

Bu heyecanlı tören sırasında Mustafa Kemal Paşa da heyecanlanarak Namık Kemal'in meşhur şiirinden bir beyit okumuştur:

“Vatanın bağına düşman dayamış hançerini/

Yoğ imiş kurtaracak bahtı kara maderini.”

Sonra dizeleri, hangi gaye için uğraştıklarını ortaya koymak üzere biraz değiştirerek tekrar okumuştur:

“Vatanın bağına düşman dayamış hançerini/

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini.”³³

25 Aralık 1919 Perşembe günü sabah saat 9.00'da Kırşehir'den hareket etmeden önce yapılan uğurlama töreninde Okul Müdürü “Milletin güveninin kötüye kullanılmayacağı” hakkında anlamlı bir konuşma yapmıştır. Heyet, öğle saatlerinde bir Alevi köyü olan

³² Hüsrev Gerede'nin *Anıları Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, Haz. Sami Önal, İstanbul 2002, s. 147-152.

³³ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Doğuşu*, Çev. Ayhan Tezel, İstanbul 1970, s. 311-312.

Kaman'a gelmiş, Kuvâ-yı Milliye Başkanı Keskinli Rıza Bey, atlı adamlarıyla heyeti karşılamıştır. Heyet, Bektaş Ağa adlı zengin bir köylünün odasında misafir edilmiştir. Bu arada, Millî Harekete karşı olan Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın arabasını yolda durdurup kaçmasına fırsat vermeyen kişinin de Rıza Bey olduğunu öğrenilmiştir.³⁴

26 Aralık 1919 Cuma sabahı saat 10.00'da Kaman'dan hareket eden Heyet, saat beşe doğru Ali Bey Köyü yakınlarına gelmiş, Kaymakam ve iki köylü heyeti konuk etmek istediye de heyet yola devam etmiştir. Daha önce Ankara'ya tam yüz km uzaklıkta Köprüköy'de birer kahve içilmiştir. Hedef, Ankara'ya 70 km uzaklıktaki Beynam³⁵ Köyü'nde kalmaktır fakat otomobillerden biri Han ile Beynam arasında çamura saplanmış. Çiçekdağı'nda da Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili çamura batmış ama kurtarılmıştır. Fakat Rauf Bey, Mazhar Müfit, Hüsrev Bey, Hakkı Behiç ve Bedri Bey'in bulunduğu otomobil çamurdan kurtarılamamış, Rauf ve Mazhar Beyler, 4 saat çamurlar içinde yürüyerek Beynam'a varmışlardır. Mustafa Kemal Paşa da 1.30'da gelebilmiş varabilmiştir.³⁶ Yardım götürülerek otomobil ve içindekiler köye getirilmiştir. Heyet-i Temsiliye'nin Beynam'da konakladığı bu ev bugün müze olarak korunmaktadır.

Beynam Atatürk Müzesi

³⁴ Hüsrev Gerede'nin Anıları *Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, Yay. Haz. Sami Önal, İstanbul 2002, s. 147-152.

³⁵ Hüsrev Gerede, köyün adını 'Bünyam' olarak yazıyor.

³⁶ Bu gece hakkında Kansu biraz daha fazla ayrıntı anlatıyor: "Mustafa Kemal Paşa ve Köy muhtarının odasında bir şiltenin üzerinde yatıyor. Sedirde Ahmet Rüstem Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında ise Dr. Refik Bey uyuyordu. Muhtar ağa, sobayı yaktı, yaş olan üstümü başımı kurutmaya çalışırken Rauf Bey her türlü yorgunluğuna rağmen "Arkadaşları otomobilde bırakamam" diyerek köyden manda, öküz tedarik ile ve bazı köylülerle otomobilin saplandığı yere tekrar giderek sabaha karşı otomobili ve içinde kalanları köye getirdi." M.M. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, s. 497.

6. Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'da Karşılması

27 Aralık 1919 Cumartesi günü sabah konaklanılan Beynam'dan ilk önce Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili, bir saat sonra da diğer otomobildekiler hareket etmişlerdir. Ankara yakınlarında Mustafa Kemal Paşa'ya Heyet'in yetişmesiyle öğleden sonra Ankara'ya girilmiştir. Ankara Valisi, Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'yi karşılamak için Haymana Kaymakamı Cemal Bey'i (Bardakçı) görevlendirmiştir. Cemal Bey, Haymana'ya bağlı köylerden 100 kişilik bir atlı süvari birliği kurmuştur.³⁷ Gölbaşı'na bağlı köylerden bu süvari birliğine katılanlardan bazılarının isimleri şöyledir: Halaşlı Köyünden Mehmet Ağa, Hüseyin Ağa ve Teberoğlu Ahmet Ağa, Velihimmetli Köyünden Şehirli İbrahim Ağa, Emin Ağa ve Karabiberlerin Rıfat Efendi, Topraklı köyünden Mehmet Çavuş, Çayırılı Köyünden İsmail Ağa ve Halit Ağa ile Karagedikli Mustafa Bey.

27 Aralık Cumartesi günü sabah Heyet-i Temsiliye, Beynam Köyü'nden Oğulbey Köyü'ne, oradan da Gölbaşı'na hareket etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'yi Gölbaşı'nda merkezi Ankara'ya taşınan 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa ve Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey karşılamıştır.³⁸ Ali Fuat Paşa bu büyük buluşmayı şöyle anlatmaktadır:

"O günü hatırladığımda aynı heyecanı daima duyarım. 27 Aralık'ta saat 11'de Temsil Heyetinin üç otomobilden mürekkep kafilesi, Dikmen sırtlarından geçen Kırşehir-Ankara şosesinin Ankara havzasına döndüğü yüksek noktada görünmüştü. Burada, yanımda Vali Vekili Yahya Galip olduğu halde Ankara namına kendilerini karşıladım. Birinci otomobilde Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf ve Ahmet Rüstem Beylerle yaver Yüzbaşı Cevat Abbas Bey vardı. İkinci otomobilde Temsil Heyetinin diğer azaları Süreyya, Mazhar Müfit ve Hakkı Behiç Beylerle kâtipleri yer almışlardı. Üçüncü otomobilde Üçüncü Ordu Müfettişliği karargâhından Paşa'ya refakat etmiş olan Dr. Binbaşı Refik (rahmetli Başvekil Doktor Refik Saydam), Erkan-ı Harp Binbaşı Hüsrev (eski Büyükelçilerden Sayın Hüsrev Gerede) Beylerle diğer bazı zevat çıkmışlardı...

Otomobillerimizden inmiş, bulunduğumuz noktadan Ankara'yı seyretmiştik. Etrafta dağlar karla örtülmüştü. Bizi Ankara şehrine götürecek olan yol, bugünkü Dikmen şosesinin istikametini takip ediyor, beyaz karlı tepelerin üstünde kıvrıla kıvrıla İncesu vadisine doğru iniyordu. İstikbale (karşılama) gelenlerin bir ucu bugün Harp Okulu'nun bulunduğu tepeden başlıyor, dolaşa dolaşa istasyon civarına iniyor ve oradan kıvrılarak Hükûmet konağına doğru uzanıyordu. Karşıcı gelenlerin adedini 30-40 bine çıkarıncı olmuştur. O zamanlar Ankara şehrinin nüfusu 22 bini geçmediği hatırlanırsa bu muazzam kalabalığın etraftan ve uzaklardan geldiği anlaşılır. İlk defa Ankara'ya gelen Mustafa Kemal Paşa bu manzara karşısında fevkalade mütehassis olmuş, adeta gözleri dolmuştu. Kendisine:

³⁷ Kaymakam Cemal Bey (Bardakçı)'in topladığı süvari birliğin Heyet-i Temsiliye gelmeden Ankara'da birkaç gün gösteriler yapması halkın özgüvenini artırdı. Bk. "Ankara" *Yurt Ansiklopedisi*, I, s. 549.

³⁸ Abdülkerim Erdoğan, *Tarih İçinde Gölbaşı*, Ankara 2007, s. 72-73.

'Ankara'yı nasıl buldunuz Paşam?'n diye sorunca, heyecanla ellerimi sıkmış, 'Cidden fevkalade, tebrik ederim, Ankara hakikaten millî bir merkez haline gelmiş.' cevabını vermişti. Paşa'nın bu sözleri, günlerdir devam eden yorgunluğumu unutturmuştu.

Mustafa Kemal Paşa: 'Karşıcı gelenleri bu soğuk havada bekletmeyelim!' dedi. Otomobillere binerek hareket ettik. Paşa, Vali Vekili ile beni kendi arabasına almıştı. Kalabalığa yaklaştığımız sırada başta Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Müftü Rifat (rahmetli Diyanet İşleri Başkanı Rifat Hoca) Efendi olmak üzere, Kaymakam Mahmut ve Erkan-ı Harp Reisi Binbaşı Ömer Halis Beyler karşıladılar. Paşa, yol yorgunluğuna bakmaksızın otomobilden inerek ellerini ayrı ayrı sıktı. Teşekkür etti, hatır sordu. Tekrar otomobilimize binerek yola dizildik. Bundan sonra ilk tesadüf ettiğimiz atlı millî müfrezemizdi. Merhabalarımız 'Varol!' nidalarıyla karşılanıyordu. İstikbale (karşılama) yaya olarak çıkan halkın baş tarafı bugünkü Millî Savunma Bakanlık'ının olduğu yerde idi. Bunlar yolun sağ tarafında mevki almışlardı. Aralıksız bir kütle halinde şehrin ta içerlerine kadar uzanıyor, aylardan beri adını, şöhretini işitmiş oldukları aziz misafirlerini ve arkadaşlarını bekliyorlardı.

Mustafa Kemal bazen arabadan iniyor; 'Yaşayın, var olun!' sedaları, alkışlar arasında halkı selamlıyordu. Halkın göstermiş olduğu hüsnü-ü kabulden fevkalade memnun olmuştu.

'Yorulduunuz mu Paşam?' sualine, 'Hayır, hiç yorulmadım, hatta yol yorgunluğumu da unuttum' cevabını vermişti."³⁹

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'da Seymenler Tarafından Karşılması, Ressam Mehmet Saip Tuna (Kurtuluş Savaşı Müzesi)

³⁹ A. Erdoğan, *Tarih İçinde Gölbaşı*, s. 73-74.

27 Aralık 1919 gününü Ankara'da yaşayan bir kişinin nelere tanık olduğunu dönemin genç öğrenci ve sonrasında öğretmen-gazetecisi olacak olan Enver Behnan Şapolyo şöyle anlatmaktadır:⁴⁰

“Ankara sokaklarında dolaşan tellallar; ‘Mustafa Kemal Paşa ve Yeşil Ordu geliyor!’ diye bağıryorlardı. Ankaralılar cuma günü Namazgâhta buluşmuşlar, Cuma namazından sonra üzeri sırma ayetlerle dolu olan sancak dikilmiş ve halk namazı müteakip vatanın kurtuluşu için toplu dua etmişti. Ertesi gün Seymenlerin Ankara sokaklarında dolaşmaları halkın çok derin duygularını harekete geçirdi. Seymen alayı daima kızılca günlerde kurulurdu. Yani millî felâket günlerinde, bir beyliğin ve bir devletin yıkılış sıralarında. Halk yeni bir devlet kurmak ve başlarına yeni bir reis seçmek için Seymen alayı⁴¹ kurarlardı. Bu alay yeni devleti kurar, yeni reisi seçerdi. Bu töre Türk'ün mucizeli bir mefkûresiydi. Bu sebepledir ki, Oğuzlar tarihin hiçbir devrinde devletsiz kalmamışlardı.

Seymen dizilmeyi, yalnız Ankara anane olarak saklamıştır. Çünkü bütün Ankara civarı köyleri Oğuz boylarıyla doludur. Çubuk'ta Kınık, Elmadağı eteğinde Bayındır, Ayaş'ta Kayı, Hüseyin Gazi Dağı eteğinde Peçenek, Yazır, Dudurga, Bâlâ'da Avşar, Çubuk'ta Kargın, Çavundur, Eymür Gölü, Bökdüz köyleriyle Ankara'yı çevrelemiştir. Bütün bu köy adları Oğuzların yirmi dört boyunun adlarıdır. Köylülerin pek çoğu, Oğuzların Beydili aşiretine, mensuptur.

Seymen dizilme âdeti beş on kişiye ait bir topluluk değil; orta Anadolu Türklerinin müşterek bir galeyanıdır. Selçuk devletinin Cend'de kuruluşu, Osmanlı Devleti'nin Söğüt'te, kuruluşu, bu ananeye çok benzemektedir. Ankara'da ise (Seymen), efe, yiğit ruhlu ve atlı manasına kullanılmaktadır. Seymen dizileceği zaman, Efeler Kahvesi önüne sancak dikilir. Bu bayrak Seymen alayının kurulmasına işarettir. Eski Türkler de otağ önüne tuğ ve sancak diklerdi. Mustafa. Kemâl Paşa'nın Ankara'ya geleceği günün sabahı da sancak dikildi. O zaman Efeler kahvesi Ulucanlara giden yolun üzerinde bulunan Sarı Ahmed'in kahvesi idi. Esasen civar köylerden Seymenler de akın akın gelerek hanlara yerleşiyorlardı.

İşte Mustafa Kemal, Ankara'ya geleceği gün aynı süratle Seymen alayı kuruldu. Ulucanlardan kalkan Seymen alayı, Hacı Bayram Camii'nin önünde toplandı. Seymen dizilme Efelerce mukaddes sayılırdı. Alayın duası okunmadan ve kurban kesilmeden, Seymenler hareket etmezlerdi. Ankaralı meşhur Seymenlerden ve Atatürk'ü karşılayanlardan Yağcıoğlu Fehmi Efe bana dedi ki:

⁴⁰ Enver Behnan Şapolyo, o günlerde genç bir mücahit olarak Millî Mücadele saflarında vazife görmektedir. Ancak Ankara'da değildir. Ankara'ya gelişi 10 Ekim 1921'dir. Bk. İrşat Sami Yuca, *Enver Behnan Şapolyo: Tarihçiliği ve Edebî kişiliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2014, s.17.

⁴¹ Bülent Kalıpcı, “Seymen Alayı” *Atatürk Ansiklopedisi*, Bk.: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seymen-alayi/>

'Seymen kızılca günlerde dizilir, her zaman olmaz. Dügünlerde millî elbise giyilir. Buna da Seymen derler ama bu Seymen alayı değildir.' Seymenler Hacı Bayram Camii önüne gelirler. Seymen duası Hacı Bayram Şeyhi ve İmamı tarafından yapılmaz, ancak bu duayı Kayyum Dedeler yapardı. Bugün de Kayyum Dede duayı yaptı ve Hacı Bayram Velî türbesinin önünde geyik boynuzu asılı kapısı önünde bir de kurban kesildi.

Seymenler cumartesi günü, öğleüstü Ulucanlardaki, Sani Ahmed'in kahvesi önünden kalktılar. Hacı Bayram Camii'ne gelerek Kayyum Dede duayı yaptı ve kurban kesildi. Ankara- Seymenlerinin. Dev cüsseli olan Güveçli İbrahim Seymen bayrağını aldı. Üç grup Seymen teşkil edilmişti. Birinci bayrak Güveçli İbrahim'de, ikinci bayrak Türkmen Hacı Hüseyin'de, üçüncü bayrak Kayserili Hacı'da idi. Tam (700) yaya Seymen ve (3000) atlı Zeybek kıyafetinde Seymen dizilmişti. Bayrağın önünde baltacılar, önlerinde uzun birer meşin önlük Şişli Ahmet, Behçi Hasan, Karabiberin Rıfat sağ omuzlarında iri baltalar, arkalarında tüfekleri ağır, ağır ilerliyorlar, bu alaya bir heybet veriyorlardı. Bu alayda (30) zurna, (50) davul çalıyor. Yavuz Selim'in Çaldıran'a, Kanunî Süleyman'ın Mohaç seferine giderken, arslan derisinden yapılmış köslerin çalınması gibi her tarafı inletiyor, bu kutlu gün cihana ilân ediliyordu.

Yaya Seymenlerin arkasını üç bin atlı Zeybek kıyafetli Seymenler takip ediyordu. Atlı erkekler arasında, Ertuğrul Gazi'nin alaylarında bulunan Bacı Erenler bölükleri gibi kadın amazonlar da vardı. Bilhassa Karaşar Türkmenlerin elbiseleri dikkati çekiyordu. Bölük, bölük ilerleyen bu atlıların muhtelif de bayrakları vardı. Koyu vişneçürüğü bayrak; üzerine bir tek sarı ay yıldızlı bayraklar da görünüyordu, bu alay Anadolu Tımar Beylerinin Tımarlı Sipahi alaylarına benziyordu. Sanki Viyana önlerine akın etmeye gider gibi etrafa bir heybet veriyorlardı. Zurna ve davul sesleri bu insan kalabalığının ruhunu coşturarak, güneşin doğduğu tarafa götürüyordu.

Seymen alayının arkasını Ankara'da bulunan muhtelif tarikatlara mensup dervişler takip ediyordu. Ankara'da o zaman; Nakşibendî Dergâhı, Sadî Dergâhı, Rufai, Kadiri Dergâhları, Mevlevi Dergâhı, Hacı Bayram Velî müritleri, esnaf Ahileri, civar köylerdeki Kızılbaşlar ve bir kısım da gizli olarak Bektaşiler vardı. İşte, bugün bu dervişler grup, grup Seymen alayını takip ediyorlar, ellerindeki kudümleri, halile denilen iri zilleri çalarak 'Ya Rahîm! Ya Gafur!' diyerek hu çekiyorlardı... Yanaklarına topuzlar, karınlarına sokulmuş; kılıçlarla ilerliyorlardı. Bu dervişler alayının arkasından esnaf loncaları geliyordu. Keçecileri bakırcılar, demirciler, pırpıtçılar-sermeciler, çıkırkçılar, nalburlar, tiftikçiler, orakçılar, döven çiler, debbağlar, kilciler, kaba tuzcular, kasaplar, bahçıvanlar, haffaflar, urgancılar, saraçlar, kunduracılar, terziler, sofcular, mutaflar, dokumacılar, esnaf bayrakları arkasından neşe içinde ilerliyorlardı.

Esnaf ve sanatkâr gruplarını bu defa Ankara'nın mektepleri takip ediyordu. Bu zamanlar Ankara'da. Nakşibendî İlk Mektebi, Ay Melek, Taceddin, Ulucanlar İlk Mektepleriyle bir iki mahalle mektebi ve Ziraat mektebi, Sanayi mektebi, Darümuallimin ve Taşmektep denilen Ankara Sultanisi vardı. Bu mekteplerin talebeleri de ellerinde bayraklar, muallimleri başlarında' ikişer, ikişer bu alayı takip ediyorlardı. Bu mektepler İstasyon caddesine dizilmişlerdi.

Seymen alayının bir kısmı: İncesu köprüsünden Dikmen bağlarına, bir kısmı da Çankaya bağları batısındaki Kırşehir'ine giden Kızıl yokuşun eteklerine kadar dizildi. Bir kısım Seymenler de Güveçli İbrahim ile beraber İstasyon yoluna sıralandılar. Bir takım jandarma ve yirmi beş polis de burada resmî selâmı ifa etmek üzere bekliyordu. Açık ve ılık bir hava! Öğleden sonra saat üçü on geçiyor. Bu dakika uşaklardan bir otomobilin korna sesi, bütün insanları yerinden oynattı. Kızıl yokuş toz dumana karıştı. İki otomobil Alkış ve yaşa sesleri yeri ve göğü inletiyordu. Çankaya ve Dikmen tepelerinden güzel sesli hafızlar salât ve ezan okuyorlardı.

Bir millet tarihin karanlıklarına gömülerek inkıraz ederken, tekrar ne suretle doğuyor ve maşeri vicdan ne suretle galeyana gelerek, sinesinden bir adam yaratıyor, onu bugün görmek kabildi. Mustafa Kemal de bu galeyan karşısında ne olduğunu şaşırıldı. Bu zaman ona muvaffak olmak inanı geldi. Ankaralıları çok sevdi. Ankara'dan bir daha ayrılmadı. Ankaralıları çok sevdiğini her zaman söylerdi.”⁴²

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya Gelişini İstanbul'a Bildiren Telgraf⁴³

Ankara Valiliğinden Dâhiliye Nezaretine,

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları dün akşam saatlerinde Ankara'ya gelmişlerdir. Şehre girdikten sonra doğruca Hazret-i Bayram-ı Veli hazretlerinin türbelerini ziyaret etmişler ve sonra Hükûmet binası önünde toplanan binlerce ahali tarafından sevinç dolu alkışlarla karşılanmışlardır. Kurbanlar kesildikten sonra Padişahımıza ve devlet ve milletimizin saadetine dualar edilmiş ve ardından Mustafa Kemal Paşa tarafından aynı mealde bir konuşma yapılmıştır. Daha sonra kendisine valilikte ve kolordu kumandanlığı dairesinde çay ve kahve ikram edilmiş ve ardından iki yıldır boş olan ve ikametlerine tahsis edilen Ziraat Mektebi'ne gitmişlerdir. Karşılama şehre üç saatlik mesafeden Ankara ve çevresinden gelen ahalinin katılımıyla başlamış ve Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye heyetleri ile binlerce Kuvâ-yı Milliye süvarileri bu karşılamaya iştirak etmiştir. Yüz binlerce ahali, kadın ve çocuklar da şehre bir saatlik mesafeden başlamak üzere Hükûmet binasına kadar karşılamada bulunmuştur. Gelen heyet pek sıcak ve samimi alkışlar içinde halkın arasından geçmiş ve bu sırada Ankara zeybekleri tarafından kılıç ve kalkan oyunu oynanmıştır. Karşılamada bulunanların önemli bir kısmı silahlı olduğu halde en ufak bir münasebetsizlik bile kesinlikle meydana gelmemiştir. Heyet daha önce Hacı Bektaş köyünde Çelebi Cemalettin Efendi tarafından misafir edilmiş ve dergâhta kendilerine ziyafet verilmiştir. Bu sırada tüm tarikat mensuplarıyla birlikte Aleviler de Kuvâ-yı Milliye katılmışlardır. Aynı şekilde Kırşehir'de de şiddetli yağmura rağmen pek büyük bir merasim icra edilmiştir. Arz olunur.

28 Aralık 1919 [imza]

Ankara Valisi Vekili
Defterdar Yahya Galip

⁴² E. Şapolyo, *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*, s.357-376.

⁴³ *Ankara'da Meclis Doğuyor*, s. 65-69.

7. Mustafa Kemal Paşa Ankara'da

1919'da Ankara kısmen işgal edilmiş durumdadır. İki bölük İskoçyalı İngiliz askerinin İstasyon'dan başlattıkları ve Cebeci-Demirlibahçe civarına yayılan işgali, Ulus civarına gelen ve bir Yahudi'nin konağına yerleşip, ilk Meclis Binasını -tamamlanmamış olan binayı- karargâh olarak kullanan Fransızlar ve onların getirdiği Kuzey Afrikalı Müslüman askerler takip etmiştir. Bu hareketlerle birlikte Ankara'da Türkler arasında yeni tutuklanmalar başlamıştır. Bunların bir kısmı İstanbul'a gönderilmiş ve oradan kaçanlar veya kaçırılanlar da tekrar Ankara'ya dönerek Millî Mücadele'ye başlamışlardır.⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya geldiği günlerde Vilayet Erkânı arasında Vali Vekili Defterdar Yahya Galip (Kargı) Bey, Polis Müdürü Mithat Bey, Jandarma Kumandanı Rasim Bey, Belediye Reisi (Şehremini) Hacı Ziya Bey ile Müftü Hoca Rıfat Efendi bulunmaktadır. Ankara'da resmî karşılama törenlerinden sonra Heyet, kendilerine tahsis edilmiş bulunan ve şehir merkezinin 5 km dışındaki Ziraat Mektebi'ne yerleşmiştir. Burası, Heyet-i Temsiliye tarafından hem ikametgâh hem de karargâh olarak kullanılacaktır. Mustafa Kemal Paşa ilk gün, Heyet-i Temsiliye adına Ziraat Mektebi'nden şu duyuruyu yayımlamıştır:

"Sivas'tan Kayseri tarîkiyle Ankara'ya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün güzergâhında ve Ankara'da, büyük milletimizin hâr ve samimî tezâhürât-ı vatanperverânesini içinde bugün muvâsalat eyledi. Milletimizin gösterdiği eser-i vahdet ve azim, memleketimizin temîn-i istikbâli hakkındaki kanaatleri, lâ-yetezelzel bir surette tarsîn edici mahiyettedir. Şimdilik, Heyet-i Temsiliye merkezi Ankara'dır. Takdim-i hürmet eyleriz efendim."⁴⁵

Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa, 28 Aralık Pazar günü kendilerini ziyarete gelen Ankara şehrinin ileri gelenleriyle önemli bir toplantı yapmıştır. Ziraat Mektebi salonunda gerçekleşen bu toplantıda Mustafa Kemal Paşa, memleketin içinde bulunduğu genel durumu özetleyerek Wilson İlkeleri'ni, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın bazı hükümlerini, İtilaf devletlerinin gerçek amaçlarını ve Sivas Kongresi kararlarını içeren uzun konuşmasında Ankara halkının ileri gelenlerine şu anlamlı mesajı vermiştir: "... Efendiler! Millî Teşkilatımızın bugün takip ettiği gaye vatanın parçalanmaktan ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir."⁴⁶

Heyet-i Temsiliye üyesi Mazhar Müfit (Kansu) Bey, hatıralarında bu önemli toplantı hakkında şu bilgileri vermektedir:

"... Muhterem Ankara ahaliyle yakından tanışmak üzere ikametgâhımıza Ankaralıları davet ile Paşa'nın bir konferans vermesi ve bu suretle müdavele-i efkâr ile vaziyeti tenvir etmek lüzumuna karar verildi ve bu karar hemen tatbik edildi. Bulduğumuz Ziraat

⁴⁴ Azmi Süslü, "Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Gelişi ve Ankara'nın Millî Mücadele'deki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X, Sayı 29 (Temmuz 1994), s.520.

⁴⁵ Atatürk, *Nutuk-Söylev*, I, s. 444-445.

⁴⁶ Z. Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s.296.

Mektebinin merdiveninden çıkınca sol tarafına tesadüf eden büyük bir salonda Ankara muhterem halkı toplandı. Paşa, saatlerce imtidât eden nutkunu söyledi... Bu konferans halk üzerinde iyi bir tesir bıraktı ve vaziyet hakkında halk tenevvür etti. Halk büyük bir memnuniyet içinde Mektepten ayrıldı..."⁴⁷

Heyetin Ziraat Mektebi'ndeki ilk günleri yoğun çalışma içerisinde geçmiştir. Meclis-i Mebûsanın toplantı hazırlıkları yanında Millî Mücadele ile ilgili pek çok sorunun çözümü burada gerçekleşecektir. Mustafa Kemal Paşa, 29 Aralık 1919 tarihinde yayımladığı ikinci genelgesinde, İstanbul'da açılacak olan Osmanlı Mebûsan Meclisine seçilen Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetindeki bütün mebusları Ankara'ya davet etmiştir. Şartlar gereği mebusların hepsi bir günde ya da çeşitli günlerde (Ankara'da) bulunamadılar. Tek tek ya da küçük topluluklar halinde gelip gittiler. Bu kişilerin ya da toplulukların hepsine, ayrı ayrı hemen aynı temel noktaları günlerce ve birçok kez anlatmak zorunda kaldık..."⁴⁸

Heyet-i Temsiliye ve mebuslar arasında Ziraat Mektebi'nde yapılan karşılıklı görüşmelerde Türkiye'nin millî politikası oluşturulmuş, ayrıca daha sonraki günlerde Meclis-i Mebûsanın kabul edeceği Misak-ı Millî'nin ilk müsveddeleri Mustafa Kemal Paşa tarafından Ziraat Mektebi'nde kaleme alınmıştır. İstanbul'a gidecek mebuslarla yapılan görüşmeler neticesinde hazırlanan Misak-ı Millî müsveddeleri ile ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta şu bilgilere yer vermektedir:

"... Efendiler, milletin amâl ve maksadını da kısa bir programa esas olacak surette toplu bir tarzda ifadesi de görüşüldü. Misâk-ı Millî unvanı adı verilen bu programın ilk müsveddeleri de bir fikir vermek maksadıyla kaleme alındı. İstanbul Meclisinde bu esaslar hakikaten toplu bir surette tahrir ve tespit olunmuştur..."⁴⁹

Ziraat Mektebi, dört aya yakın bir süre Heyet-i Temsiliye tarafından çalışma merkezi olarak kullanılmıştır. Bu küçük karargâhta kalanlar arasında başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Temsil Heyeti üyesi Mazhar Müfit Bey, Hakkı Behiç Bey, Rüstem Bey, Erkânı Harp Binbaşısı Hüsrev (Gerede) Bey, Doktor Binbaşı Refik (Saydam) Bey, Kalem Amiri Üsteğmen Hayati Bey, Yüzbaşı Bedri Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yaverlerinden Piyade Yüzbaşı Cevad Abbas (Gürer) Bey, Topçu Teğmen Muzaffer (Kılıç) Bey ile şifre, muhabere ve muamelât memurları bulunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'daki ilk günlerini yazan Necdet Ayrıl "Heyet-i Temsiliye üyesi olan Rauf, Mazhar Müfit ve Ahmet Rüstem Beyler, mebus seçilmelerinden dolayı 12 Ocak 1920'de açılacak olan Son Osmanlı Mebûsan Meclisi toplantısına katılmak üzere Ankara'dan ayrılmış ve Ziraat Mektebi'nde Temsil Heyeti üyesi olarak sadece Mustafa Kemal Paşa ve Hakkı Behiç Bey kalmıştı. Bu arada Mustafa Kemal Paşa'da Erzurum'dan

⁴⁷ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, Ankara 1986, s.502-503.

⁴⁸ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s.302.

⁴⁹ Misak-ı Millî hazırlanırken farklı nüshalar söz konusudur. Bunların tartışması için Bk. Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe Misak-ı Millî'den Lozan'a Dış Politika*, İstanbul 2003, s.151-159.

mebus seçilmesine rağmen Mebûsan Meclisi toplantısına katılmamış ve Heyet-i Temsiliye'nin başında kalmıştır. Üyelerinin geçici olarak dağılmaları yüzünden Temsil Heyetinin bütün sorumluluğunu Mustafa Kemal Paşa tek başına üstlenmiştir” demektedir.⁵⁰

Çankaya Köşkünün Mutfağı

Paşa, Meclis Başkanı; Çankaya Köşkü de Meclis Başkanlığı'nın ikametgâhıydı. Binanın masraflarını Meclis karşılıyor, Çankaya'nın alışverişi de Paşa'nın Millet Meclisindeki Özel Kalem Müdürü Hayati Bejin vasıtasıyla yapılıyordu...

Meclis, Mustafa Kemal'in Lâtime Hanım ile izdivacından önce yalnız yaşadığı Çankaya için 1921'de, Kütahya'ya çini yemek takımı sipariş etti...

Hayati Bey 24 Nisan 1921'de Kütahya Mutasarrıfı Rahmi Bey'e şifreli bir telgraf gönderip Meclis'in Başkanlık Dairesi için kare şeklinde, her kenarı 75 santim uzunluğunda altı adet masa yaptırılacağını söyledi ve bu masalar için Kütahya Çini Fabrikaları'ndan kare çiniler satın alınmasını istedi.⁹ Kütahya'ya 8 Mayıs'ta bir başka telgraf yollayan Hayati Bey yine Meclis Başkanlığı için çiniden üç vazo, üç ekmeklik, üç meyvelik, beş düzine tabak, bir düzine çorba tabağı, altı adet büyük boyda yemek tabağı, iki adet çorba tevzi tabağı, on iki su bardağı ve üç de tuzluk satın alınarak daha önce istenen çinilerle beraber Ankara'ya yollanması ve yapılacak masrafin da bildirilmesi talimatım verdi.

Çiniler, Kütahya'daki Hacıminasyan Biraderler'e ait fabrikada imal ettirildi, Mutasarrıf Rahmi Bey, Meclis Başkanlığı'na 21 Mayıs 1921'de masaların herbirinin üzerine 16 adet yerleştirilecek kare şeklindeki çinilerden 96 adetlik ilk partinin sandıklar içerisinde mevki kumandanlığına teslim edildiğini yazdı. İlk parti ertesi gün Ankara'ya gönderildi ve sevkiyat Haziran sonuna kadar devam etti. Daha önce yollanan çinilerden bazıları hasarlı çıktığı için bunların yerine yenileri yaptırıldı ve yemek takımının Ankara'ya teslimi 27 Haziran'da tamamlandı.⁵¹

8. Ankara'nın Sesi: Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi ve Anadolu Ajansı

Sivas Kongresi'nden sonra Kongrenin yürütme kurulu olarak teşekkül eden Heyet-i Temsiliye ve onun reisi Mustafa Kemal Paşa, millî hareketin sözcülüğünü yapacak bir gazete çıkartılmasına karar vermiştir. 14 Eylül 1919'da Sivas'ta yayımlanmaya başlanan *İrade-i Milliye* gazetesi Mustafa Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına kurulmuş ve çıkış izni Sivas gençlerinden Demircioğlu Selahattin (Ulusalerk) adına alınmıştır. Yazı İşleri Müdürlüğü'nü ise Mazhar Müfit (Kansu) Bey yapmıştır. *İrade-i Milliye*'nin başlığının altında amacı ve mesleğini gösteren şu cümle yer almıştır: “Metalib ve âmâl-i milliyenin müdafiidir.” Bu cümleden de anlaşıldığı üzere gazete, millî istekler ve emellerin

⁵⁰ Necdet Aysal, “Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 39 (Mayıs 2007), s.368.

⁵¹ Murat Bardakçı, *Atatürk'ün Mutfağı*, İstanbul 2022, s. 21-22.)

savunucusu olduğunu belirtmiş, ilk sayısında da çıkış sebebini “millî hareketin halka ve dünyaya duyurulması” olarak açıklanmıştır. İlk sayılardaki başyazılar Mustafa Kemal tarafından dikte ettirilmiştir.⁵²

Heyet-i Temsiliye Ankara'ya geldiğinde Ankara'da *Selamet*, *Mefkûre* ve resmî *Ankara* gazeteleri yayımlanmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta yayımlanan *İrade-i Milliye* gazetesinin devamı olarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına yeni bir gazete çıkarmaya karar vermiş, 10 Ocak 1920 tarihinde *İrade-i Milliye*nin Ankara'daki takipçisi olacak gazete *Hâkimiyet-i Milliye* ismiyle çıkarılmaya başlanmıştır. Sorumlu Müdürü Vefa Lisesi mezunu yedek subay Recep Zühtü (Soyak), Yazı İşleri Müdürü ise Nizamettin Nazif'tir (Tepedelenlioğlu). Başlangıçta haftada iki gün, 18 Temmuz 1920'den itibaren haftada üç gün yayımlanmış, 16 Şubat 1921'de başlamak üzere cumartesi dışında günlük olarak çıkmıştır. İlk yazıların çoğu Mustafa Kemal Paşa tarafından yazdırılmış olup Millî Mücadele'nin sözcüsü durumunda olması bakımından da TBMM İcra Vekilleri Heyetinin yarı resmî organı sayılmıştır. Gazetenin ilk sayısında, birinci sayfayı tamamen kaplayan “Heyet-i Tahririye” imzalı makale, Mustafa Kemal tarafından Hakkı Behiç'e not ettirilerek yazdırılmıştır. Gazetenin ilk sayısında çıkış nedeni ve adının *Hâkimiyet-i Millîye* oluşu şöyle açıklanmıştır: “Bugünden itibaren mevki-i intişare çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfî olarak vermedik. Gazetemizin bu ismi aynı zamanda takip edeceği tarik-i mücahedenin de nevidir. Şu hâlde denilebilir ki Hâkimiyet-i Millîye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hâkimiyeti olacaktır.”⁵³ *Hâkimiyet-i Milliye*nin kâğıt, mürekkep ve maddi kaynak gibi her ihtiyacıyla yakından ilgilenen Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir ve İstanbul'dan kâğıt hatta Harbiye Nezaretinden şapograf makinesi temin etmiştir. Yayımlanmaya başlamasının hemen ertesi gününden itibaren abone bulma çalışmalarına da bizzat girişmiştir. Böylece Anadolu'nun değişik yerlerinden gazeteye abone sağlanmıştır. Başlangıçta 1200-1500 civarında basıldığı tahmin edilen ve Müdafaa-i Milliye Merkez Heyetlerine yeteri kadar gönderilen gazetenin her sayısından 700 adedi İstanbul'da bulunan Çanakkale Mevki Müstahkem Kumandanı Şevket Bey'e yollanarak gazetenin âyan ve mebuslar meclisi üyelerine dağıtımı sağlanmıştır. Ayrıca İstanbul'da gizlice satılan gazetenin buradaki dağıtımı için de tedbirler alınmıştır. Gazetenin İstanbul'da dağıtılması hem Osmanlı elitlerinin hem de İtilaf devletleri yetkililerinin Anadolu hareketinden sağlıklı biçimde haberdar olmasını sağlamıştır.⁵⁴

Millî Mücadele'nin amaç ve faaliyetlerinin duyurulması açısından gazete şüphesiz çok önemli bir araçtır. Ancak gazetelere haber kaynağı sağlayacak hem yurt içine hem de yurt dışına Anadolu'da meydana gelen olayları doğru, sağlıklı ve sürekli bir şekilde aktaracak

⁵² İzzet Öztoprak, “İrade-i Milliye”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/irade-i-milliyegazetesi> (erişim tarihi 18.09.2022).

⁵³ İzzet Öztoprak, “Hâkimiyet-i Milliye”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hakimiyet-i-milliyegazetesi> (Erişim 18.09.2022).

⁵⁴ Yücel Özkaya, “Hâkimiyet-i Milliye”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakimiyet-i-milliyegazetesi> (Erişim 18.09.2022).

bir başka araca daha ihtiyaç vardı: Haber ajansı. İstanbul'dan Ankara'ya doğru yola çıkan iki ayrı kafilede yer alan gazeteci Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey ile gazeteci yazar Halide Edip (Adivar) Hanım, 31 Mart günü Geyve'de buluşmuşlardı. Tren istasyonundaki mola sırasında Ankara'ya gider gitmez ilk iş olarak "bir ajans teşkilatı" kurulmasının gerekliliği hakkında görüşmüşlerdi. Ajansın adına dair "Türk", "Ankara", "Anadolu" seçenekleri arasından "Anadolu Ajansı" isminde karar kılmışlar, Mustafa Kemal Paşa'nın karargâhı olan Ziraat Mektebi'nde Anadolu Ajansı'nın kurulması teklifini gündeme getirmişlerdi. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın da oldukça önem verdiği haber ajansı, 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı adıyla kurulmuştur.

Anadolu Ajansı, Kurtuluş Savaşı'nda çok zor bir görevi yerine getirmiştir. İçeride, savaştan ve dış dünyadan habersiz kalmış bir halkı ülke ve dünya olaylarından haberdar etmede, bazı yabancı ve İstanbul gazetelerinin teslimiyetçi tutumlarıyla mücadele etmede önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Ajans, İtilaf devletlerinin faaliyetlerine karşı Millî Mücadele'yi savunarak Türkiye'nin haklı istekleri konusunda kamuoyunu aydınlatmış ve bazı çevrelerin yürüttüğü antipropaganda faaliyetlerine karşı mücadelede etmiştir.⁵⁵ Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü de yapan Hilmi Bengü'nün ayrıntılı makalesinde Anadolu Ajansı'nın kuruluşunun nasıl duyurulduğunu şöyle anlatmaktadır:

"Hey'et-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal" imzasıyla Müstaceldir" notuyla Kolordulara, vilayetlere, müstakil livalara, Vilayet ve Elviye-i müstakil ile Müdafaa-i Hukuk Hey'et-i Merkeziyelerine, Müdafaa-i Milliye Hey'et-i İdarelerine yayımlanan genelge ile tüm yurda duyurulmuştur. Genelge şöyledir:

'Kalbgâh-ı İslâm olan Saltanat-ı Osmaniye'nin düşman işgaline geçmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlikeye mâruz kalması neticesi olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği millî ve mukaddes mücâhede esnasında efrad-ı ümmetin dâhilî ve haricî en sahih havadis ile tenviri (aydınlatılması) ihtiyac-ı mübremi (kaçınılmaz ihtiyacı) nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış ve binnetice (sonuç olarak) burada en salâhiyatdâr zevattan mürekkep (yetkili kişilerden oluşan) bir hey'et-i mahsusa (özel kurul) idaresinde ve (Anadolu Ajansı) unvanı altında bir müessese vücuda gelmiştir. (Anadolu Ajansı)'nın en seri vesaitle vereceği havadis ve malûmât esasen Hey'et-i Temsiliye'mizin menâbi-i asliyye (temel kaynaklar) ve mevsukası (belgeleri) mâ-hâsalı (ürünü) olacağı cihetle bu ajans tebligâtının oraca ve ezcümle Müdafaa-i Hukuk teşkilâtımızca dahi me'mer ve mecmâ olan yerlere (geçilecek ve toplanacak yerlere; cadde, sokak ve meydanlara) ta'liki (asılması) tab ve teksîri ile tevzîi (basılması, çoğaltılması ve dağıtılması) ve hatta nâhiye ve köylere kadar îsâli (ulaştırılması) yolunda mümkün olduğu kadar fazla intişar eyleyebilmesi (yayılabilmesi) için tertibat-ı müstâcele (acil önlemler) alınması ve netîceden mâlûmat îtâsı (bilgi verilmesi) ehemmiyetle rica olunur."⁵⁶

⁵⁵ <http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal/61996--tarihce>

⁵⁶ Hilmi Bengi, "Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 50 (Güz 2012), s. 302-303.

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, ajansın kuruluş amacını, doğru habere olan ihtiyaç ve iç-dış kamuoyunun irşat edilmesi lüzumu doğrultusunda açıklamıştır. Anadolu Ajansı bültenleri ilk yıllarda Osmanlı Bankası'ndan sağlanan bir daktilo ile yazıldıktan sonra ilkel bir teksir makinesi ile çoğaltılmış, Ankara dışına telgrafla ulaştırılmıştır. Ankara içinde de bültenler müvezziler tarafından dağıtılmış ve duvarlara asılmıştır. İlk yayını 12 Nisan'da yapan Anadolu Ajansı'nın ilk bültenleri, bizzat Heyeti Temsiliye Reisi Gazi Mustafa Kemal tarafından incelendikten sonra yayına verilmiştir. Ajansın 14 Nisan 1920 tarihli bülteninde Mustafa Kemal'in, Millet Meclisinin toplanacağına ilişkin ifadelerini de içeren bir genelgesi yayımlanmıştır. Ajans, 18 Nisan 1920 tarihli bülteninde Büyük Millet Meclisinin 21 Nisan'da toplanacağını haber vermiş, ancak Meclis'in açılışı 23 Nisan'a ertelenmiştir. İlk zamanlar Anadolu Ajansı'nın bültenleriyle bizzat ilgilenen Mustafa Kemal Paşa, bültenlerin en hızlı biçimde dağıtılması için posta ve telgraf idaresini uyarmış, destek olanlara teşekkür ederken, engelleyenlerin "cürm-ü vatani" (vatan suçu) işlemiş sayılacaklarını bildirmiştir.

Meclisin toplanması ve Hükûmetin teşkilinin ardından devlet yapılanması yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır. Bu çerçevede 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi (Bugünkü Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Bu genel müdürlüğün kurulma gerekçesini de tıpkı Anadolu Ajansı'nın kuruluşunda olduğu gibi iç ve dış kamuoyunun aydınlatılması ihtiyacı oluşturmaktadır.

9. Ankara'da İstihbarat ve Karşı İstihbarat

İstanbul'da kurulup Anadolu'daki Millî Mücadele'ye yardım eden gizli pek çok küçük birim vardı. Ancak bu grupların bir kısmı profesyonel anlamda istihbarat teşkilatı olarak sayılmamaktadır. Çeşitli mesleklerden vatanseverlerin gönüllü olarak bir araya gelerek Ankara'ya haber, insan, silah ve mühimmat taşıyan bu örgütlerin faaliyetleri daha çok İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmıştır. Bu küçük yapılardan Hamza Grubu 23 Eylül 1920'de kurulmuş, 15 Aralık 1920'de Mücahit, 23 Şubat 1921'de Muharip ve 31 Ağustos 1921'de ise Felah adını almıştır. Bu teşkilat Ekim 1923'te kapatılmıştır. Muavenet-i Bahriye isimli teşkilat ise 1921 başlarında kurulmuş ve bir süre Anadolu'ya istihbarat temin etmiştir. Bir diğer teşkilat, 30 Ocak 1921'de kurulan Namık Grubu'dur. Yine Ferhat ve Kerimi Grupları ile Müdafaa-i Milliye (M.M.) Grubu da İstanbul ve Anadolu'nun sahil kesiminde kurulup Millî Mücadele'ye hizmet etmeye çalışan gizli teşekküllerdendir. Bahri Bizci Grubu, 1921 yılının mart ayında Fethiye'de kurulmuştur. Grubun adı Millî Müdafaa Vekâleti eski müsteşarı Kâzım (Özalp) Paşa tarafından bilahare "Bahriye İhtiyat Grubu" şekline çevrilmiştir.⁵⁷

Bunların dışında Ankara Hükûmeti tarafından bizzat kurulan teşekküller vardır. Bu teşekküller Anadolu'da Ankara Hükûmetinin hâkim olduğu bölgelerde kurulmuş, kontrolü tamamen Ankara'nın elinde olan kuruluşlardır. Bunlardan biri Türkiye Büyük

⁵⁷ Hamit Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı*, Ankara 1992, s.1-6. https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/kurtulussavasi_istihbaratinda_askeri_polis_teskilati.pdf

Millî Meclisinin açılmasından hemen sonra 7 Haziran 1920'de kurulan Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'dür. Bu kuruluşun asıl amacı, bilhassa yurt içi ve yurt dışı açık enformasyon ve propaganda faaliyeti yapmaktır.⁵⁸

TBMM İcra Vekilleri Heyetinin asıl istihbarat teşkilatı olan Askerî Polis Teşkilatı, 18 Temmuz 1920'de genel merkezi Eskişehir'de olmak üzere kurulmuştur. İlk genel başkanı da Fanti İsmail adıyla bilinen Binbaşı İsmail Hakkı Alpan'dır. Teşkilatın kuruluşuna dair herhangi bir kanunî düzenleme olmayıp Fevzi (Çakmak) Paşa'nın şu sözlerinden onun emriyle kurulduğu anlaşılmaktadır: "Askeri Polis Teşkilatı tarafımdan Anadolu'da kurulmuş, gelen geçenleri incelemek, propagandacı ve casusları takip etmek ve zararsız hâle getirmekle görevlendirilmiştir." Teşkilat, 21 Mart 1921'de yine Fevzi Paşa'nın Garp Cephesi Kumandanlığına yazdığı bir emirle kapatılıp yerine "Tedkik Heyeti Amirlikleri" kurulmuştur. 1 Nisan 1921 itibarıyla görevi devralan Tedkik Heyeti Amirlikleri, 22 Haziran 1922 tarihinde lağvedilmiştir. Bu arada sadece İstanbul ve çevresiyle sınırlı olmak üzere ve Mudanya Mütarekesi'nden sonra İstanbul Boğazı çevresinde I. Orduya bağlı olarak Geçit Teşkilatı (G.T.) kurulmuş, teşkilatın amacı İstanbul ve Trakya'ya yapılabilecek yeni bir saldırıya karşı koymak ve İngiliz işgal birliklerinin hareketlerini kontrol etmek olarak tespit edilmiştir. Geçit Teşkilatı 1922 sonları veya 1923 yılı ocak ayında kurulmuş, 8 Ağustos 1923 tarihinde ise kapatılmıştır.⁵⁹

10. Ankara'da Casuslar

Millî Mücadele yıllarında İngiltere'nin Anadolu ve Ankara'da Kara Cumbo (Black Jumbo) takma adıyla anılan casusluk örgütü aktif olarak faaliyet göstermiştir. Örgüt, TBMM'nin gizli oturumlarındaki konuşmaları İstanbul'daki İngiliz makamlarına, Sakarya Savaşı günlerinde Türk Batı Cephesi Karargâhının gizli emir ve planlarını İngiliz General Harrington'a ulaştırmıştır.

İngilizlerin Anadolu sathında siyasi temsilcileri ve mütareke denetleme subayları vasıtasıyla da bilgi topladıkları bilinmektedir. Ancak İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu'dan haber almaları zorlaşmıştır zira Ankara'da siyasi temsilcileri ve Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki İngiliz subayları tutuklanmıştır. İngilizler Ankara'dan haber alabilmek ve Millî Mücadele'nin merkezinde fitne ve fesat yayabilmek için bazı adamlarını çeşitli isim ve nam altında Ankara'ya göndermişlerdir. Sebahattin Özel'in konuyla ilgili çalışmasında Ankara'da ilk İngiliz casusunun Abbas Han isimli bir Hintli Müslüman olduğu belirtilmektedir. Çerkes Ethem kuvvetlerine sızan Abbas Han'dan başka Mirza Azamettin Han, Dişçi Ahmet İhsan Efendi ve Mustafa Sagir gibi casusların varlığı da bilinmektedir. Dişçi Ahmet Efendi ve Mustafa Sagir yargılanarak idam edilmişlerdir.⁶⁰

⁵⁸ Eminalp Malkoç, "Basın Yayın Genel Müdürlüğü (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi)" *Atatürk Ansiklopedisi*; <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basin-yayin-genel-mudurlugu-matbuat-ve-istihbarat-muduriyet-i-umumiyesi-2/> (16.11.2022).

⁵⁹ Hamit Pehlivanlı, "İstihbarat Teşkilatı (Atatürk Dönemi'nde)", *Atatürk Ansiklopedisi*; <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istihbarat-teskilati-ataturk-doneminde/> (Erişim:29.09.2022).

⁶⁰ Sabahattin Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve Diğerleri*, İstanbul 2021, s.4-5, 24-42.

Hakkında en çok bilgi sahibi olunan Mustafa Sagir Olayı kısaca şöyle cereyan etmiştir: Temmuz 1920'de, Afganistan temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Mustafa Sagir isimli bir Hintli, burada Kuvâ-yı Milliyeciler ile yakın ilişki kurmuş ve özellikle de Karakol Cemiyeti ile yakınlaşmıştır. Mustafa Sagir, İstanbul'da Şeyhülislam Dürrizade Efendi ile de gizli görüşmeler yapmıştır. Gerçek niyetini saklamayı başaran Mustafa Sagir, Anadolu'ya geçiş için gerekli belgeleri Millici örgütlerden temin etmiş ve 11 Aralık 1920'de Ankara'ya ulaşmıştır. Ankara'da ilgi gören ve Mustafa Kemal Paşa ile çevresi tarafından da olumlu karşılanan Mustafa Sagir, Mustafa Kemal Paşa ile yapmış olduğu görüşmede, Hintli Müslümanların yardım olarak topladığı 3 milyon altın lirayı Ankara'ya getireceğini belirtmiş ve Büyük Millet Meclisinin genel kurul toplantısına katılmıştır. Bütün bunlara karşın Mustafa Kemal Paşa, Mustafa Sagir'e güven duymamış ve bu şahsa devamlı kuşkuyla yaklaşmıştır. Bu arada, Sagir'in gizli yazışmaları, ilgililer tarafından çözülmüş ve özel bir kuryeyle Ankara'ya gönderilmiştir. Bu rapordan sonra Sagir'in mektuplarına el konularak mektuplar tercüme edilmiştir. Bu mektuplardan, Sagir'in İngiliz casusu olduğu kesinlik kazanmıştır. Sorgusu sırasında Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'yı öldürmek için geldiğini itiraf eden Mustafa Sagir, İstiklâl Mahkemesinde yargılanmış ve idam cezasına çarptırılmıştır. Mustafa Sagir'in cezası, Batılı devletlerin tüm tepkisine karşın, 24 Mayıs 1921'de Ankara'da infaz edilmiştir.⁶¹

⁶¹ Temuçin Faik Ertan, "Mustafa Sagir", *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturke-duzenlenen-suikastler>, (Erişim 30.09.2022). Bu konuda en kapsamlı eser için Bk. Sebahattin Özel, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve Diğerleri*, İş bankası Yayınları 2021, 464 s.

Kaynaklar / References

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Araştırma Eserler

Akandere, Osman ve Yaşar Semiz ve Hasan Ali Polat, *Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Konya 2019.

Altıntaş, Ahmet, "20. Kolordu'nun Millî Mücadele'de Faaliyetleri", *9. Uluslararası Atatürk Kongresi Bildiriler*, I, hzl. Erdem Ünlen-H. Aytuğ Tokur, Ankara 2021.

Budak, Mustafa, *İdealden Gerçeğe Misakımillî'den Lozan'a Türk Dış Politikası*, İstanbul 2003.

Çavdar, Tefvik, *Millî Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, İstanbul 1971.

Çöklü, Şenol, *I. Meşrutiyet'ten Cumhuriyete Asker Alma (Ahz-ı Asker) Usulleri*, Ankara 2014.

Erdoğan, Abdülkerim, *Tarih İçinde Gölbaşı*, Ankara 2007.

Hüsrev Gerede'nin Anıları *Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler (19 Mayıs 1919-10 Kasım 1938)*, Yay. Haz. Sami Önal, İstanbul 2002.

Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, II, Ankara 1986.

Karaca, Taha Niyazi, *Son Osmanlı Meclis-i Mebûsan Seçimleri*, Ankara 2014.

Kinross, Lord, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Çev. Ayhan Tezel, İstanbul 1970.

Özdemir, Mehmet, *Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Başlangıç Dönemlerinde Türk Demiryolları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Özel, Sabahattin, *Casustur Casus Mustafa Sagir ve Diğerleri*, İstanbul 2021.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, Ankara 1984.

Sivas Kongreleri Belgeleri, Haz. Prof. Dr Recep Toparlı, Sivas 2015.

Uluğ, Naşit, *Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı*, İstanbul 1973.

Makaleler

"Heyet-i Temsiliye Üyeleri ile Kumandanlar arasında Gizli Görüşmeler", IV (Yay.Haz. Hayri Mutlucağ), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XI-XII, s.69-70-71-72, (Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül) 1973.

Aysal, Necdet, "Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri, Ziraat Mektebi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 39 (Mayıs 2007), s.359-396.

Bengi, Hilmi, "Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu Ajansının Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 50 (Güz 2012), s. 299-341.

Süslü, Azmi, "Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu Program'ya Gelişi ve Ankara'nın Millî Mücadele'deki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X, Sayı 29 (Temmuz 1994), s.511-525.

Ansiklopedisi Maddeleri

"Ankara Maddesi" Yurt Ansiklopedisi, I, s. 549.

Tezler

Kaynar, İhsan Seddar, *Engürü'den Ankara'ya 1892-1962 Arasında Ankara'nın İktisadi Değişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

Yuca, İrşat Sami, *Enver Behnan Şapolyo: Tarihçiliği ve Edebî kişiliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2014.

İnternet Kaynakları

Ertan, Temuçin Faik, "Mustafa Sagır", Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturke-duzenlenen-suikastler>, (Erişim:30.09.2022)

<http://www.aa.com.tr/tr/kurumsal/61996--tarihce>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/general-milne-george-francis-milne-1866-1948/>

Kalıpçı, Bülent, "Seymen Alayı" Atatürk Ansiklopedisi Bkz. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/seymen-alayi/>

Malkoç, Eminalp, "Basın Yayın Genel Müdürlüğü (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi)" Atatürk Ansiklopedisi; <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basin-yayin-genel-mudurlugu-matbuat-ve-istihbarat-muduriyet-i-umumiyesi-2/> (Erişim: 16.11.2022)

Özçelik, Ayfer, "Ali Fuat Cebesoy", Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ali-fuat-cebesoy-1882-1968/> (Erişim:01.09.2022)

Özkaya, Yücel, "Hâkimiyet-i Milliye", <https://islamansiklopedisi.org.tr/hakimiyet-i-milliy> (Erişim:18.09.2022)

Öztoprak, İzzet, "Hâkimiyet-i Milliye", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hakimiyet-i-milliy-gazetesi> (Erişim 18.09.2022)

Öztoprak, İzzet, "İrade-i Milliye", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/irade-i-milliy-gazetesi> (erişim tarihi 18.09.2022)

Pehlivanlı, Hamit, "İstihbarat Teşkilatı (Atatürk Dönemi'nde)", Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istihbarat-teskilati-ataturk-doneminde/> (Erişim:29.09.2022)

Pehlivanlı, Hamit, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, Ankara 1992, s.1-6 https://www.msb.gov.tr/Content/Upload/Docs/askeritariharsiv/kurtulussavasi_istihbaratinda_askeri_polis_teskilati.pdf

Yazar Hakkında / About Author

Prof. Dr. Ali SATAN | Marmara Üniversitesi |

ali.satan[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9637-547X

1990 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitenin Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü'nde 1994'te yüksek lisans, 2001'de doktorasını tamamladı. İki yıl İngiltere'de kütüphane ve arşiv çalışmaları yapan Ali Satan, 2012 yılında doçent oldu. 2019'da profesör olan Satan, hâlen Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir. Ali Satan; Türk ve İngiliz Belgelerinde Halifeliğin Kaldırılışı, Son Halife Abdülmecid Efendi, İstanbul'un Son Yüz Yılı, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları (1955-1983) (Erdoğan Şentürk ile), 100 Soruda Birinci Dünya Savaşı, 100 Soruda Millî Mücadele, 100 Soruda Çanakkale Muharebeleri (Prof. Dr. Zekeriya Kurşun ile) kitaplarını yazmıştır. Ayrıca İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920-1926 (6 cilt), Irak'ta İngiliz İşgal Yönetimi 1914-18, Millî Tarihin İnşası (Prof. Dr. Ahmet Şimşek ile), Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri (Prof. Dr. Necdet Öztürk ile) ve Modern Türkiye Tarihi (Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu ile) kitaplarını da derlemiştir. Yazar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçiş ve Cumhuriyet dönemi siyasi ve sosyal tarihi üzerine çalışmalarını sürdürüyor.

Prof. Dr. Ali SATAN | Marmara University |

ali.satan[at]marmara.edu.tr | ORCID: 0000-0001-9637-547X

He graduated from Marmara University Atatürk Education Faculty History Teaching Department in 1990. He completed his master's degree in 1994 and his doctorate in 2001 at the Turkic Studies Institute of the same university. Having worked in libraries and archives in England for two years, Ali Satan became an associate professor in 2012. Ali Satan, who became a professor in 2019, is still a faculty member at Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History. Ali Satan's books: Türk ve İngiliz Belgelerinde Halifeliğin Kaldırılışı, Son Halife Abdülmecid Efendi, İstanbul'un Son Yüz Yılı, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları (1955-1983) (co-author Erdoğan Şentürk), 100 Soruda Birinci Dünya Savaşı, 100 Soruda Millî Mücadele, 100 Soruda Çanakkale Muharebeleri (co-author Prof. Dr. Zekeriya Kurşun). In addition, the books he compiled are as follows: İngiliz Yıllık Raporlarında Türkiye 1920-1926 (6 Volumes), Irak'ta İngiliz İşgal Yönetimi 1914-18, Millî Tarihin İnşası (co-author Prof. Dr. Ahmet Şimşek), Türk Dünyasının Problemleri ve Çözüm Önerileri (co-author Prof. Dr. Necdet Öztürk) ve Modern Türkiye Tarihi (co-author Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu). The author continues his studies on the transition from the Ottoman Empire to the Republic and the political and social history of the Republican period.